

NT2-pakket

bazalt

Inhoud

<p>Zien is Snappen</p> 	<p>Je ziet en leest hoe je met eenvoudige middelen allerlei Nederlandse taalverschijnselen kunt onderwijzen.</p>	<p>p.4</p>
<p>Woorden in Prenten</p> 	<p>Met Woorden in prenten laat je anderstalige en taalzwakke kinderen genieten van prentenboeken en hun woordenschat uitbreiden.</p>	<p>p.18</p>
<p>De Bovenkamer</p> 	<p>De bovenkamer legt de Nederlandse grammatica uit met behulp van foto's, symbolen en kleuren. Een handige steun in de rug voor iedere leerling, maar zeker voor leerlingen die het Nederlands niet als moedertaal hebben.</p>	<p>p.35</p>

<p>Horen, zien en schrijven</p> 	<p>Horen, Zien en Schrijven is hét NT2-startprogramma voor kinderen die in het Nederlands niet aanspreekbaar zijn. Een schriftelijk NT2-programma, waarin de taal die eerst mondeling is aangeboden, door leerlingen grotendeels zelfstandig kan worden verwerkt</p>	<p>p.46</p> <p>30</p>
<p>Horen, zien en schrijven digitaal</p> 	<p>Horen, zien en schrijven Digitaal is een aanvulling bij de gedrukte methode. Het biedt een extra mogelijkheid om te oefenen met de aangeboden taal.</p>	<p>p.62</p>
<p>Taalsmart</p> 	<p>De schoolloopbaan van het anderstalige kind</p>	<p>p. 63</p>

Josée Coenen en Marije Heijdenrijk

Zien is snappen

*Grip op lessen Nederlands voor
anderstalige kinderen*

bazalt

Uitgave

Zien is snappen is een vooral visuele **handleiding** voor taalonderwijs voor leerkrachten in het primair onderwijs met een of meer anderstalige kinderen in de klas.

Een ingeplakte **cd-rom** met allerlei voorbeelden voor het digitale schoolbord en met allerlei voorbeelden om af te drukken, vindt u achterin deze handleiding.

Doelen, doelgroep en organisatie

Met dit boek willen we **de leerkracht** een handreiking geven hoe hij met eenvoudige middelen de **anderstalige kinderen** meer Nederlands kan onderwijzen. Nederlands dat **voorwaardelijk** is voor het volgen van het onderwijs **in** het Nederlands. U ziet en u leest hoe u met eenvoudige middelen allerlei Nederlandse taalverschijnselen kunt onderwijzen, zoals de lidwoorden *een, de* en *het*, zinnen, aanwijzende voornaamwoorden, samenstellingen, verbuigingen en vervoegingen, de verschillende *er's* (plaats-er, tel-er), klanken en letters.

Lessen die weinig tijd kosten om aan te bieden en die u makkelijk bij of naast andere (taal-) programma's of taalmethodes kunt onderwijzen. Soms bestaan de lesjes uit een visuele toelichting voorafgaand aan een gewone les uit het schoolcurriculum; soms zijn het aparte lessen.

We beschrijven specifieke leerstof Nederlands voor groep een tot en met vier en al deze leerstof is voorwaardelijk voor het onderwijs in groep vijf en hoger.

Sommige onderdelen kunt u ook gebruiken voor **Nederlandstalige kinderen** met een zogenoemde **taalachterstand**. Doordat we verschijnselen isoleren en visualiseren, bieden we ook deze kinderen meer structuur aan. Ook voor kinderen **zonder** taalachterstand zijn bepaalde lessen interessant, omdat ze zo al vroeg inzicht krijgen in de Nederlandse taalstructuur.

*Ik hoor en ik vergeet.
Ik zie en herinner het me.
Ik doe en begrijp.
Ik beweeg en ik begrijp nog steeds.
(Chinees spreekwoord)*

Achtergrond

Doordat veel anderstalige kinderen in Nederland geboren zijn, denkt men wel eens dat deze kinderen automatisch het Nederlands beheersen zoals Nederlandstalige kinderen. Niets is minder waar. Wanneer anderstalige kinderen opgroeien in een buurt waarin geen of weinig Nederlandstalige kinderen wonen, beheersen de kinderen aan het begin van groep één niet het Nederlands zoals een Nederlandstalig kind dit doet. Terwijl het (taal)programma in groep één al wel kennis van het Nederlands vooronderstelt. In feite begint dan al de Nederlandse taalachterstand. Als de anderstalige kinderen verder vooral niet-Nederlandstalige medeleerlingen hebben én als ze bovendien geen specifieke lessen Nederlands ontvangen, dan blijft de taalachterstand bestaan én dan wordt deze groter gedurende de schoolloopbaan van de kinderen. Zo kunnen ze problemen ondervinden bij het leren in het Nederlands, onder meer bij het leren lezen, omdat ze de Nederlandse klanken niet beheersen; of bij het volgen van de lessen en bij het lezen van vele teksten, omdat hun Nederlandse woordenschat niet toereikend is en ze verbanden, verwijzingen tussen zinnen niet herkennen.

Werkwijze en didactiek

Wat we met *Zien is snappen* beogen, is anderstalige kinderen meer grip te geven op hun Nederlands taalverwervingsproces.

De belangrijkste invalshoek is het laten **zien** van een Nederlands taalverschijnsel. Dat doen we onder meer met:

- heel eenvoudige, **visuele** middelen zoals symbolen voor klanken en kleuren voor betekenissen (en dan ook voor zinsdelen)
- met **gebaren** om een structuur te laten zien, zoals vingers voor het gebruik van lidwoorden, vingers voor woorden in een zin; armen kruisen voor de veranderingen van een scheidbaar samengesteld werkwoord.

Voorts oefenen de kinderen de verschijnselen met verschillende **Coöperatieve Leerstrategieën**,¹ waardoor ze betrokken en actief zijn, en waardoor ze van en met elkaar leren.

¹ Zie het *Overzicht Coöperatieve Leerstrategieën* voor een beschrijving.

Het **visuele**, dat we voor de kinderen zo belangrijk vinden, geldt evenzo voor de leerkrachten. Vandaar dat we de lessen hebben geïllustreerd met foto's uit de praktijk: Hoe een verschijnsel te onderwijzen? Met welke middelen?

Kleurengrammatica

Als basis voor het leren van Nederlandse zinnen baseren we ons gedeeltelijk op *Het Kleurensysteem* van H. Krijnen en J. Walvis² en gedeeltelijk op de grammatica van M. Montessori.

Met het gebruik van de kleuren kunnen we de kinderen heel eenvoudig al **Nederlandse zinsstructuren** leren (mededelende zinnen met twee of meer zinsdelen; vraagzinnen). Hierbij ligt de nadruk vooralsnog op de **betekenis**, zoals de verwijzingen naar personen, dieren en voorwerpen; naar handelingen en naar plaats en tijd. Niet op grammaticale termen als onderwerp en gezegde. De kleuren kunnen verder het begrijpend luisteren en lezen ondersteunen en een houvast geven bij het spreken en schrijven in hogere groepen.

– Voor de verwijzing naar **personen** (Wie?) gebruiken we de kleur **geel**. U kunt heel eenvoudig de naambordjes van de kinderen op een gele achtergrond plakken; eigenamen uit boeken komen op een geel vel.

– Voor de verwijzing naar **dieren** en **dingen** (Wat?) gebruiken we de kleur **bruin**. Door een bruin kleedje op de grond of op de verteltafel of aandachtstafel te leggen met de voorwerpen en afbeeldingen van dieren en dingen ondersteunt u dit visueel.

– **Handelingen** (Wat doet/doen de hoofdpersoon/hoofdpersonen of Wat gebeurt er?) krijgen de kleur **rood** voorzien van een zaaglijn (= beweging).

– Verwijzingen naar **plaats** en **richting** (Waar?/ Waarheen?) krijgen de kleur **paars**.

– Verwijzingen naar **tijd** (Wanneer?) krijgen de kleur **oranje**. Zo kunt u de klok in de klas, de dagen van de week of de tijdlijn een oranje achtergrond geven.

– Tot slot gebruiken we de kleur **groen** voor verwijzingen naar Hoe? en Hoeveel?

² De informatie over Het Kleurensysteem is geheel afkomstig van de speciaal voor de J.C. Ammanschool te Amsterdam geschreven grammatica, voor het leren van geschreven Nederlands voor kinderen met een auditieve beperking. Zie Krijnen en Walvis (1996). M. Hoefnagel is verantwoordelijk voor de theoretische onderbouwing ervan.

- **Klanken** geven we voor de kinderen weer in het **roze** op een grijze achtergrond (eventueel kunt u zwarte letters op roze vellen schrijven); de **letters** zijn **zwart**. In de handleiding staat de uitspraak tussen / /.
- Bij de afzonderlijke lessen staan aanwijzingen hoe een en ander verder vorm te geven.

Materialen

Met weinig kostbaar materiaal, zoals dozen, kaartjes of kopieën, en voorwerpen, kunt u het onderwerp van de lessen Nederlands uitbeelden, laten zien, tastbaar maken en oefenen.

Op de bijgevoegde cd-rom staan voorbeelden om te laten zien op het digitale schoolbord en allerlei afbeeldingen die u kunt afdrukken.

Met deze materialen activeert u de anderstalige kinderen mee te doen, waardoor ook hun Nederlands weer toe zal nemen.

Opbouw van de lessen

■ Lessen algemeen

Van elk lesonderwerp geven we eerst een **algemene taalkundige beschrijving**.

Dan geven we aan **waarom** we dit verschijnsel belangrijk vinden om te onderwijzen aan anderstalige kinderen (=Nt2-leerders³). Hier gaan we ook in op mogelijke invloeden van de structuur van de moedertaal op het leren van het Nederlands (=interferentie) Vervolgens beschrijven we verschillende stadia in taalverwerving van het Nederlands (= **Nt2-stadia**) door de Nt2-leerder voor dit verschijnsel.

Deze stadia zijn tot stand gekomen op basis van

- de grammaticale moeilijkheidsgraad van een verschijnsel
- wetenschappelijk onderzoek dat ontwikkelingsstadia aantoon bij anderstaligen⁴
- het toetsen van deze stadia aan spontane-taalanalyses van anderstalige kinderen en (jong)volwassenen die vele cursisten van diverse opleidingen gedurende twintig jaar hebben ingebracht.⁵

³ Nt2= Nederlands als tweede taal. Zo heet het verwervingsproces wanneer iemand met een andere moedertaal (bijvoorbeeld Spaans) in een land vol moedertaalsprekers van een taal (hier Nederlands) het Nederlands verwerft.

⁴ Zie o.a. Coenen en Klein (1992), Van der Craats (2000), Lalleman (1986).

⁵ In modules Spontane taalanalyse in opleidingen voor Remedial teacher, in de Post Hbo-opleiding Nederlands als tweede taal, in nascholingen Nederlands als tweede taal en op de Pabo hebben José Coenen en Ans Drubbel deze stadia kunnen toetsen. Verder wetenschappelijk onderzoek zal de beschreven stadia kunnen bestendigen en wellicht preciseren.

Door deze Nt2-stadia kunt u als leerkracht zicht krijgen in hoeverre uw kinderen (nog) beginnende sprekers van het Nederlands zijn of niet. Zo weet u ook of het lesonderwerp (nog vaker) moet worden aangeboden of niet.

Aan het eind van deze algemene lessen vindt u een **leerstof-overzicht** wanneer u wat in welke groep kunt aanbieden.

■ **Lessen**

Na het algemene gedeelte volgen lessen van een taalverschijnsel per groep. Soms voor één groep, soms voor twee en soms voor meer groepen tegelijk.

In de groepslessen staat de **lesbeschrijving** met **foto's** ter illustratie van de werkwijze en van voorbeelden uit de praktijk.

De lesbeschrijving bestaat uit:

- **Hoe aan te bieden?** met hierin de introductie van het lesonderwerp
- **Hoe te oefenen?** met hierin Coöperatieve Leerstrategieën voor het oefenen⁶
- **Verder verloop.** Hier staan algemene suggesties wat u kunt doen na de eerste aanbieding van het onderwerp. Zo leest u ook of iets **herhaald** moet worden.
- **Boodschappenlijstje** met de benodigdheden voor de les.

De **tijdsduur** van zowel de introductie als de aparte oefeningen varieert van twee minuten tot vijftien minuten. De gemiddelde tijdsduur is vijf minuten.

Evaluatie

In dit hoofdstuk beschrijven we hoe u de vorderingen van het anderstalige kind kunt vaststellen door het beluisteren van taaluitingen en deze te vergelijken met de Nt2-stadia zoals die staan beschreven in de algemene lessen van een taalverschijnsel. Hierdoor weet u of uw kind een beginnende, halfgevoorderde of gevorderde spreker van het Nederlands is.

⁶ Zie het *Overzicht Coöperatieve Leerstrategieën* voor een beschrijving

Samen met de onderdelen *Verder verloop* uit de lessen weet u of u een les moet herhalen of niet.

Aan het eind van het boek vindt u verder een:

- **Beschrijving** van de bijgevoegde cd-rom
- **Overzicht** van Coöperatieve Leerstrategieën
- **Overzicht** van de lesonderwerpen, verdeeld over de groepen
- **Groepsoverzicht** van de lesonderwerpen: welke verschijnselen u per groep kunt onderwijzen. Hierdoor kunt u de Nt2-onderwerpen een structurele plaats in het schoolcurriculum te geven.
- **Gebruikte termen**
- **Literatuur**

Lidwoord en zelfstandig naamwoord algemeen

Wat?

Voor verwijzingen naar mensen, dieren en dingen gebruik je in het Nederlands onder meer zelfstandige naamwoorden zoals *jongen*, *kat*, *kattenmand* of eigennamen zoals *Joost*, *Nera*.

Een zelfstandig naamwoord kan voorkomen met verschillende lidwoorden of zonder een lidwoord: **de** *jongen*, **het** *meisje*, **een** *kind* en *kinderen*.

Het Nederlands kent één lidwoord voor het onbepaald zelfstandig naamwoord, enkelvoud: **een** *kip*, **een** *kuiken*, /ən kip/, /ən kuikən/. In het meervoud van onbepaalde zelfstandige naamwoorden heeft het Nederlands geen lidwoord: *mensen*, *dieren*, *dingen*. Verder krijgen niet-telbare zelfstandige naamwoorden in algemene zin ook geen lidwoord. Vergelijk *Er komt water uit de kraan* met *Het water voor Amsterdam komt uit de duinen*.

Voor een bepaald zelfstandig naamwoord¹ kent het Nederlands twee lidwoorden: **de** *kip* en **het** *kuiken*. *De* is het frequentste lidwoord. Daarom kun je zeggen: 'De meeste zelfstandige naamwoorden zijn *de*-woorden; alle *het*-woorden moet de anderstalige leren!' Het bepaald lidwoord voor meervoud is *de*: *de kippen*.

De lidwoorden *een*, *de* en *het*, die je uitspreekt als /ən/², /də/ en /ət/, staan vóór het zelfstandig naamwoord. Bij het uitspreken van lidwoord+zelfstandig naamwoord valt de klemtoon op het zelfstandig naamwoord, niet op het lidwoord: /dəkət/.³

In het Nederlands krijgen *eigennamen*⁴ (meestal) geen lidwoord. Ze zijn taalgebonden en voor moedertaalsprekers duidelijk genoeg om te weten of het een jongensnaam dan wel een meisjesnaam is: *Daan*, *Lukas*, *Toos*, *Renske*. Ook de verwijzingen *hij* en *zij* zijn doorzichtig genoeg.

Waarom?

Kijken we naar andere talen, dan zien we dat sommige talen helemaal geen lidwoorden kennen, zoals het Turks, of slechts één bepaald lidwoord, zoals het Engels. Soms kent een taal een andere volgorde: zelfstandig naamwoord+lidwoord, zoals het Zweeds.

1 Het woordenboekonderscheid *het*=onzijdig en *de*=mannelijk/vrouwelijk is voornamelijk grammaticaal van aard en niet semantisch. In het Zuid-Nederlands (Vlaams) doet het onderscheid mannelijk/vrouwelijk bij *de*-woorden er meer toe.

2 Tussen / / staat de uitspraak. Het symbool ə geeft de *stomme e* weer.

3 De vetgedrukte letters geven de beklemtoonde klankgreep aan.

4 Denk hierbij aan sommige winkelnamen (*De Hema*) of landennamen (*De Libanon*, *De Verenigde Staten*).

Lidwoord en zelfstandig naamwoord

algemeen

In het algemeen dient u zich te realiseren, dat de structuur van het Nederlands moeilijk kan zijn voor de anderstalige leerder en dat *interferentie* (=invloed) van de moedertaal de verwerving, hier van lidwoorden, extra bemoeilijken kan.

Bovendien is het zo, dat veel anderstaligen de Nederlandse lidwoorden in eerste instantie niet horen, omdat deze onbeklemtoond zijn en daardoor niet opvallen in een zin.

Het is belangrijk om de juiste lidwoorden te kennen bij de zelfstandige naamwoorden, want dit onderscheid tussen *de*-woorden en *het*-woorden speelt ook een rol bij

- het verbuigen van het bijvoeglijk naamwoord:

de grote deur – *een grote deur*

het grote huis – *een **groot** huis*

- het betrekkelijk voornaamwoord: *het boek **dat**- de jongen **die***

- het aanwijzend voornaamwoord: *deze en die bij de-woorden; dit en dat bij het-woorden*

- *welke en onze bij de-woorden; welk en ons bij het-woorden*

Eigennamen

Veel beginnende leerders van het Nederlands en vooral beginnende lezers in het Nederlands zijn onbekend met eigennamen in teksten en vooral leesboekjes. Hoewel die namen makkelijk te lezen zijn (*Daan, Roos*) is het voor veel anderstaligen volstrekt onduidelijk óf het een eigenaam is, en zo ja, of de naam nu naar een jongen of een meisje verwijst.

NT2-stadia

Als we kijken naar de manier waarop tweedetaalleerders (=Nt2-leerders) de Nederlandse lidwoorden en zelfstandig naamwoorden verwerven, dan onderkennen we verschillende stadia in het Nederlands taalgebruik.

1 De Nt2-leerder gebruikt geen lidwoorden, alleen zelfstandige naamwoorden: *man pad lopen* (=de man loopt op het pad).

2 De Nt2-leerder gebruikt voornamelijk één+zelfstandig naamwoord: *één huis*; en *die*+zelfstandig naamwoord: *die man die huis lopen* (=de man loopt naar het huis).

Het telwoord *een* heeft hier de betekenis van het onbepaalde lidwoord en *die* heeft de betekenis van het bepaalde lidwoord *de* of *het*. Verder kan de Nt2-leerder ook een lidwoord gebruiken bij zelfstandige naamwoorden, onbepaald meervoud: *een huizen*.

- 3** De Nt2-leerder gebruikt het lidwoord *een* meestal correct en spreekt het correct uit: /ən/. De Nt2-leerder gebruikt voornamelijk *de*+zelfstandig naamwoord: *de man loopt naar de huis; het* komt af en toe correct en incorrect voor.
- 4** De Nt2-leerder gebruikt de juiste (uitspraak van de) lidwoorden bij de frequente *de*-woorden en *het*-woorden en gebruikt geen lidwoorden waar die niet horen (niet-telbare zelfstandige naamwoorden als *water* of *zand*).

Stadium 1 en 2 markeren de beginnende leerder. Stadium 3 markeert de half-gevorderde. Door *interferentie* van de moedertaal kan een leerder langer in een stadium blijven hangen. Stadium 4 markeert de gevorderde spreker.

Let u eens op het mondelinge taalgebruik van het anderstalige kind. Welke lidwoorden gebruikt het al correct? Welke nog niet?

Leerstoflijn lidwoord

groep	<i>een</i>	<i>twee</i>	<i>drie</i>	<i>vier</i>
een (enkelvoud, meervoud)	✓	✓	–	–
de, het (bepaald, enkelvoud)	✓	✓	✓	✓
de (meervoud)	✓	✓	–	–
regel 1 De meeste woorden zijn de-woorden	–	–	✓	–
regel 2 Verkleinwoorden zijn het-woorden	–	–	✓	–
regel 3 De windrichtingen zijn het-woorden	–	–	–	✓
regel 4 De meeste metalen en stoffen zijn het-woorden	–	–	–	✓
eigennamen	–	✓	✓	✓

Lidwoord en zelfstandig naamwoord

groep 1 en 2

1 Vingers gebruiken

2 Een boek

3 Kind spiegelt de juf

Hoe aan te bieden?

Introductie *een+zelfstandig naamwoord*

- Leg verschillende identieke voorwerpen op een tafel bij elkaar en leg één voorwerp apart. Benoem eerst het aparte voorwerp en daarna alle dezelfde voorwerpen apart: 'Dit heet een boek. Dit heet een boek. Dit heet een boek.' Bij het uitspreken steekt u uw duim (voor het lidwoord) en uw wijsvinger (voor het zelfstandig naamwoord) op, opdat de kinderen ook zien dat het voorwerp met twee woorden benoemd wordt. Let u tevens op de juiste klemtoon; die valt op het zelfstandig naamwoord. Laat de kinderen meezeggen en meedoen: 'Luister goed', 'Doe maar mee' en 'Zeg maar na'. Ze spiegelen uw vingers, waardoor ze meteen de leesrichting in het Nederlands oefenen (zie afbeeldingen 1, 2 en 3).
- Benoem allerlei voorwerpen, mensen en dieren die vanuit, en in de klas te zien zijn. Zegt u daarbij steeds de zin: 'Dit heet een (X)' en gebruikt u daarbij uw vingers.
- Laat de kinderen de woorden nazeggen en hun vingers erbij gebruiken.

Hoe te oefenen?

- **TweePraat** (in tweetallen) De kinderen staan in tweetallen bij een thematafel en om de beurt wijzen ze allerlei dezelfde voorwerpen aan. Terwijl ze die aanwijzen en benoemen, gebruiken ze hun vingers erbij.
- **TweePraat** (in tweetallen) Eén kind wijst de voorwerpen aan, het andere kind benoemt de voorwerpen.
- **TweePraat** (in tweetallen) De kinderen hebben in tweetallen de voorwerpen op de thematafel gezien. Het ene kind vraagt: 'Wat heb je gezien?' Het andere kind antwoordt met de beginzin: 'Ik zag een (X).'

Lidwoord en zelfstandig naamwoord

groep 1 en 2

Hoe aan te bieden?

Introductie *onbepaald meervoud*

In feite kunt u dezelfde vorm van onbepaald enkelvoud gebruiken voor het aanbieden van het onbepaald meervoud. Alleen legt u nu de nadruk op dezelfde voorwerpen bij elkaar.

■ Leg allerlei identieke voorwerpen op een tafel bij elkaar en leg daarbij steeds één voorwerp apart. U benoemt het aparte voorwerp en benoemt daarna de andere, dezelfde voorwerpen: 'Dit heet een vork. Dit zijn allemaal vorken.' Bij het uitspreken van *een vork* steekt u uw duim (voor het lidwoord) en uw wijsvinger (voor het zelfstandig naamwoord) op. Bij het uitspreken van *boeken* steekt u alleen uw wijsvinger op. Laat de kinderen meezeggen en meedoen: 'Luister goed', 'Doe maar mee' en 'Zeg maar na.' Ze spiegelen uw vinger(s) (zie afbeelding 4).

4 Eén vinger bij vorken

Hoe te oefenen?

U kunt bij het meervoud dezelfde type oefeningen gebruiken, die u gebruikt bij het *onbepaald enkelvoud*. Alleen gebruikt u nu een aantal identieke voorwerpen in plaats van één voorwerp en u gebruikt alleen de wijsvinger (voor het zelfstandig naamwoord).

Verder verloop

- Gedurende een aantal weken kunt u alle nieuwe themawoorden eerst benoemen met het onbepaald lidwoord, enkelvoud: 'Dit noem je een (X)' of 'Dit heet een (X).' of met het onbepaald meervoud door een aantal dezelfde voorwerpen te benoemen.
- U kunt dit goed oefenen met **TweePraat** (in tweetallen).
- Als kinderen het lidwoord *een* goed gebruiken en ook het *onbepaald meervoud* van zelfstandige naamwoorden goed zeggen (zonder lidwoord), dan hoeft u hier niet meer zoveel aandacht aan te besteden. U kunt dan de zelfstandige naamwoorden aanbieden met de bepaalde lidwoorden *de* of *het* (zie blz. 23).

Boodschappenlijstje

Allerlei voorwerpen uit de klas

Een hoepel

Allerlei mensen en dieren die vanuit de klas te zien zijn

Josée Coenen en Marion Nout

Woorden in prenten

deel 1

Prentenboeken en het Nt2-onderwijs

Uitgave

Woorden in prenten, deel een en twee, bestaat uit twee boeken en vier cd's en is bestemd voor leerkrachten die lesgeven aan anderstalige leerlingen in het primair onderwijs.

Doelgroep

Leerkrachten anderstalige kinderen

Dit boek is allereerst gericht op leerkrachten primair onderwijs, die lesgeven aan anderstalige kinderen in de onderbouw, en dan vooral aan **beginnende leerders** van het Nederlands. Veel anderstalige kinderen zijn weliswaar in Nederland geboren, maar de beheersing van het Nederlands kan enorm variëren wanneer het kind op de basisschool komt: van geen Nederlands tot goed Nederlands. *Woorden in prenten* is ook geschikt voor leerkrachten primair onderwijs in opvangklassen voor anderstalige kinderen, de zogenoemde **neveninstromers**, die immers ook beginnende leerders van het Nederlands zijn.

Leerkrachten taalzwakke kinderen

Sommige onderdelen uit de woordenschatlessen kunt u ook gebruiken voor *taalzwakke Nederlandstalige kinderen* door de extra aandacht die uitgaat naar woordenschat. Het accent ligt dan meer op het aanbieden en oefenen van inhoudswoorden en op de verwerkingsopdrachten.

Doelen

Met *Woorden in prenten*, deel 1 en 2, beogen we het volgende:

- Allereerst willen we de Nederlandse woordenschat van anderstalige kinderen op een natuurlijke en plezierige wijze uitbreiden. Dit gebeurt doordat we de leerkrachten een vijftigtal² complete lessen, vijf lessen per prentenboek, aanbieden. Hiermee kan de leerkracht de Nederlandse woordenschat van anderstalige kinderen met ongeveer 750³ woorden uitbreiden.
- De woorden die we aanbieden en aanleren zijn *inhoudswoorden* en *functiewoorden*. *Inhoudswoorden* als zelfstandige naamwoorden, werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden komen voort uit het *thema* van het prentenboek. *Functiewoorden* als lidwoorden, voornaamwoorden, bijwoorden vormen de bouwstenen van een taal en komen in alle teksten voor. Deze functiewoorden bieden we expliciet aan.

Achtergrond

Ieder kind houdt ervan dat de leerkracht prentenboeken voorleest in de klas. Door het voorlezen breidt het kind ongemerkt zijn ervaringswereld uit en neemt zijn woordenschat toe. Bovendien is het zo beter voorbereid op het leren lezen en begrijpend lezen.⁴ Voorlezen aan anderstalige kinderen heeft hetzelfde doel. Alleen begrijpt een anderstalig kind niet altijd wat er verteld wordt in het Nederlands. Onderzoek⁵ heeft laten zien dat een kind 90 procent van de woorden uit een tekst of een verhaal moet kennen om tot een redelijk begrip te komen. Deze woorden beheerst een anderstalig kind meestal niet. Om wel tot dit begrip te komen, dient de leerkracht **vooraf** aan het voorlezen van een prentenboek **woordenschatlessen Nederlands** te geven.

Na afloop van deze lessen kan de leerkracht met meer plezier de **oorspronkelijke tekst** van de tien prentenboeken voorlezen, omdat de anderstalige kinderen deze Nederlandse tekst nu beter begrijpen. Nu genieten de kinderen duidelijk meer van de verhalen.

In totaal kan een leerkracht met een vereenvoudigd prentenboek de anderstalige kinderen 75-80 woorden en uitdrukkingen per week aanleren.

1 Per deel zijn er vijftientig lessen.

2 Vijftientig lessen per deel.

3 375 woorden per deel.

4 De Blauw (1988) en Appel en Vermeer (1997).

Keuze van de prentenboeken

Voor de totale uitgave hebben we tien prentenboeken bijeengebracht, te weten voor deel 1: *Rupsje Nooitgenoeg*, *Wil je mijn vriendje zijn?* *Plons!*, *Nandi's verrassing*, *Over een kleine mol die wil weten wie er op zijn kop gepoept heeft*; en voor deel 2: *Koen wil een wolk*, *Welterusten...* *Kleine Beer*, *Zwemmie*, *Borre en de nachtzwarte kat* en *Max en de Maximonsters*.

Acht boeken zijn min of meer 'klassieke' prentenboeken waarvan we verwachten dat deze in de meeste scholen aanwezig zijn.

Onze keuze werd mede bepaald door de literaire kwaliteiten en het feit dat de illustraties de tekst ondersteunen. Deze illustraties helpen het anderstalige kind bij het leren van de Nederlandse benamingen voor concepten die zij in hun moedertaal hebben.

Twee prentenboeken, *Nandi's verrassing* en *Koen wil een wolk*, zijn relatief recent.

We hebben deze gekozen vanwege de verschillen in culturele leefwereld. In *Nandi's verrassing* speelt de buitenwereld een grote rol: het zonnige Afrikaanse platteland met dieren en vruchten. In *Koen wil een wolk* de binnenwereld: het spelen op je kamer met allerlei speelgoed en de weersomstandigheden regen en sneeuw.

Het vereenvoudigen van teksten

De oorspronkelijke, veelal literaire tekst van een prentenboek is te moeilijk voor een beginnende leerder van het Nederlands en het vereenvoudigen van de tekst is dan ook noodzakelijk om potentiële moeilijkheden voor anderstalige kinderen eruit te halen. Zo kunnen anderstalige kinderen bijvoorbeeld de betekenis van veel onvoltooid verleden tijdsvormen niet herkennen, omdat ze die woorden nog niet geleerd hebben, zoals *zag* van *zien*, *lag* van *liggen*, *werd* van *worden*. Dat leidde tot

- het veranderen van de onvoltooid verleden tijd in de onvoltooid tegenwoordige tijd.

Andere vereenvoudigingen betroffen:

- het veranderen van het persoonlijke en bezittelijke voornaamwoord (*hij*, *zij*, *deze*, *die zijn*, *haar*) in het zelfstandig naamwoord: *hij* wordt *de rups*, *hun hol* wordt *het hol van de beren*;⁷
- allerlei verwijzende functiewoorden als *het*, *dat*, *deze*, *die*. Deze hebben we gewijzigd in het expliciet noemen van waar het functiewoord naar verwijst;
- de verschillende bijwoorden *er*. Ook hier hebben we steeds de verwijzing expliciet gemaakt of de zin aangepast;
- zinnen die niet afgebeeld zijn en niet heel noodzakelijk zijn voor het verhaal, hebben we weggelaten.

Zo ontstonden vereenvoudigde prentenboekteksten van elk ongeveer 75 tot 90 **verschillende** woorden.

Deze woorden leren we aan in de woordenschatlessen.

Woordenschat en didactiek

De woorden die we aanbieden en aanleren zijn, zoals hierboven gezegd, zowel *inhoudswoorden* en *functiewoorden*. Door beide categorieën woorden te onderwijzen kennen de kinderen de woorden grotendeels actief en begrijpen ze aan het eind van de vijf lessen de vereenvoudigde tekst helemaal: er is dan sprake van zogeheten 100% tekstdekking. Op deze wijze hebben de kinderen een succeservaring!

De *didactiek* die we hier hanteren, kenmerkt zich door zogenoemde stappen (of trappen):⁸

5 Nation (1990) en Kuiken en Vermeer (2005).

6 Voorlezen in de eigen taal voorafgaand aan de lessen Nederlands is aan te bevelen. Dit dient de leerkracht zelf te organiseren, onder meer met vertalingen in de eigen taal op cd of door ouders of tweetalige leerkrachten te laten voorlezen.

7 Soms laten we een persoonlijk voornaamwoord of een bezittelijke voornaamwoord wel staan. Dan wordt het expliciet aangeleerd.

8 Ontleend aan het *namenlesje* of de trappen in de didactiek van M. Montessori.

1

Stap een: het woord of de uitdrukking geïsoleerd aanbieden.

Stap twee: kinderen nemen deel en wijzen aan.

Stap drie: kinderen zeggen na.

Stap vier en vijf: kinderen oefenen de woorden via allerlei verwerkingen.

Taalkunde

Naast de nadruk op inhoudswoorden én functiewoorden besteden we ook aandacht aan andere taalverschijnselen die belangrijk zijn voor anderstaligen, zoals

- de Nederlandse zinsstructuur. Met het gebruik van kleuren als achtergrond voor afbeeldingen leggen we een basis voor het maken van zinsstructuren. Hierbij ligt de nadruk vooralsnog op de **betekenis**, zoals de verwijzingen naar personen, dieren en voorwerpen; naar handelingen en naar plaats en tijd. De kleuren zijn:
 - geel voor verwijzingen naar personen (Wie?)
 - bruin voor verwijzingen naar dieren en dingen (Wat?)
 - paars voor verwijzingen naar plaats (Waar en Waarheen?)
 - oranje voor verwijzingen naar tijd (Wanneer?)
 - groen voor verwijzingen naar hoedanigheid en maat (Hoe? en Hoeveel?)
 - rood voor handelingen (Doet/Doen?/Gebeurt?) (zie afbeelding 1).⁹

Met deze kleuren en verwijzingen leggen we een fundament voor de anderstalige kinderen om Nederlandse zinnen te maken.¹⁰

- het onderscheid in de lidwoorden *de* en *het*. Dit doen we door de voorwerpen of afbeeldingen die het lidwoord *het* krijgen te voorzien van een rode sticker. Op deze wijze **zien** de kinderen welke woorden binnen het thema dit lidwoord krijgen. Ook zien ze meteen dat de meeste voorwerpen het lidwoord *de* krijgen. De zogeheten *het-woorden* moeten de kinderen leren.¹¹

⁹ Deze kleuren zijn gebaseerd op het *Kleurensysteem* van de J.C. Ammanschool te Amsterdam. Zie ook de bijlage op *cd 2*.

¹⁰ Zie verder Coenen en Heijdenrijk (2010).

¹¹ Zie Coenen en Heijdenrijk (2010).

Werkwijze en lesonderdelen

Alle lessen rond een prentenboek kennen eenzelfde opbouw.

Na de *titelbeschrijving* volgt een uitgebreide *beschrijving* van het prentenboek qua vorm, taal, inhoud en thematiek. Dan volgt als voorbereiding op de concrete lessen, allereerst de *vereenvoudigde tekst* van het prentenboek: de **kern** van *Woorden in prenten*.

Daarna volgt een beschrijving van de *Doelgroep* en het *Doel*. De woordenschatlessen zijn bedoeld voor anderstalige kinderen in de onderbouw of in de opvangklassen die in feite beginnende leerders van het Nederlands zijn. Sommige kinderen zullen enkele woorden al kennen; andere kinderen weer andere woorden. Het is ook fijn voor de kinderen om woorden al te kennen en te herkennen. Het belangrijkste voor u als leerkracht is, dat u weet welke woorden **alle** kinderen straks actief kennen. In het boek en op cd 2 krijgt u een overzicht van welke woorden precies zijn aangeboden en aangeleerd en op deze wijze geeft u inhoud aan de woordenschatdoelen voor uw groep.

Hierna volgt een *Rooster* van de verschillende lesonderdelen met een *geschatte tijdsduur*¹², plus onderdelen waarvan u zelf de tijdsduur dient in te vullen, gevolgd door een lijst met *Benodigdheden* voor de lessen; bestaand materiaal en aanwijzingen voor te maken materiaal. Verder kunt u natuurlijk zoveel materiaal toevoegen als u nodig acht. Hoe meer de woorden in verschillende situaties terugkomen, hoe sneller het kind de betekenis onthoudt.

Taalkunde

Onder dit kopje staan materialen waarmee u de anderstalige kinderen specifieke Nederlandse taalverschijnselen kunt onderwijzen, te weten:

- De lidwoorden *de* en *het*. Het onderscheid tussen het bepaald lidwoord *de* en het bepaald lidwoord *het* (spreek uit: 't) kunt u aanbieden door alle voorwerpen en materialen, en eventueel afbeeldingen, die *de* als lidwoord hebben met een lint te scheiden van alle voorwerpen en materialen en afbeeldingen die *het* als lidwoord hebben. Bovendien krijgen alle *het*-voorwerpen en materialen, en afbeeldingen, een rode sticker. Deze stickers kunt u samen met de kinderen aanbrengen. Op deze manier zien de kinderen als het ware voortdurend de verschillende lidwoorden en kunnen ze op deze manier de verschillen ook beter leren.
- Het aanbieden van een begin van zinspatronen in het Nederlands. Op gekleurde A4-platen met kleefband en voorzien van de woorden *Wie?* (op een gele plaat), *Wat?* (op een bruine plaat), *Waar?* (op een paarse plaat), *Wanneer?* (op een oranje plaat) en *Doet?* (op een rode plaat) plakt u afbeeldingen uit het prentenboek. *Wie?* verwijst naar personen; *Wat?* naar dieren of dingen; *Waar?* naar plaats en *Wanneer?* naar tijd en *Doet?/Doen?* of *Gebeurt?* (op een rode plaat) verwijst naar handelingen.¹³ In sommige prentenboeken hebben de dieren menselijke eigenschappen. Dan kunt u een geel/bruine plaat als achtergrond gebruiken.

Vijf *Nt2-lessen* per prentenboek

Hier staan de vijf woordenschatlessen beschreven per prentenboek, te beginnen met de *Organisatie*. De kinderen zitten bij een vertelafel of anderszins, zodanig dat ze u en alle voorwerpen en materialen en het prentenboek goed kunnen zien.

Les 1 begint met de *Introductie*. Dan volgt in elke les een opsomming van de aan te leren woorden en hoe u deze woorden kunt aanbieden.

¹² Op cd 2 vindt u een uitgebreider rooster dat u kunt invullen al naar gelang uw eigen situatie.

¹³ Krijnen en Walvis (1996).

¹⁴ Dit valt ook onder de didactiek van Total Physical Response.

Stap een is directe instructie. U noemt als leerkracht de woorden met de omschrijving op en de kinderen luisteren. De kinderen 'labelen' nu de Nederlandse benaming aan hun bestaand concept.

Stap twee houdt in dat de kinderen nog steeds luisteren maar tegelijkertijd iets doen (aanwijzen, uitbeelden, pakken).¹⁴ Ze hoeven het woord nog steeds niet te zeggen. De kinderen geven een verdere invulling aan hun concept.

Onder *Stap drie* valt het voor- en nazeggen van het woord, van de zin of van de uitdrukking. Anderstalige kinderen kunnen moeite hebben met het goed verstaan van een woord. Door het woord te isoleren, leren ze onbewust de woordgrenzen van het woord. De uitspraak van een woord maakt deel uit van het concept van een woord. Door het nazeggen hoort u of de kinderen dit goed doen of niet.

Op *Stap een, twee en drie* volgt het onderdeel *Het verhaal vertellen*: U leest hierbij (een gedeelte van) de vereenvoudigde versie voor en wijst intussen naar de voorwerpen, naar de materialen of naar de afbeeldingen (episodekaarten). De kinderen hebben ook episodekaarten en luisteren gericht.

Hierna volgen allerlei *verwerkingen* die individueel, in tweetallen of in viertallen gedaan kunnen worden. Hier oefenen de kinderen de woorden op een zeer gevarieerde manier. Dit dient u wel te organiseren.

In twee lessen hebben we *handenarbeid*- en/of *tekenactiviteiten* opgenomen. Voorbeeldtekeningen staan op *cd 2*. Ook hier oefenen de kinderen de woorden door met elkaar over hun tekeningen of schilderijen met afbeeldingen van de woorden, te praten.

Dan komt op een ander tijdstip de *Vervolg woordenschatles* bestaande uit een twee of drie oefeningen met het kenmerk *Stap vier* of *Stap vijf*. Hier gebruiken de kinderen de woorden actief. Bij een *Stap-vier*-activiteit is de leerkracht leidend, terwijl het kind het te leren woord gebruikt. Bij een *Stap-vijf*-activiteit zijn het de kinderen die zelf het woord nemen. De werkvormen zijn onder meer *TweePraat*, *Stijgen/Dalen* en *InDeRij*, ontleend aan Coöperatieve Leerstrategieën.¹⁵ Met dit type oefeningen kunnen de kinderen van elkaar en met elkaar leren. De kinderen oefenen de woorden, consolideren de woorden en verankeren deze zo in hun *mentaal lexicon*.

Als laatste volgt het onderdeel *Huiswerk*. U kunt de kinderen elk hun beeldwoordenschrift met daarin de afbeeldingen van aangeleerde woorden van die dag meegeven. Zo kunnen ze die thuis bekijken en benoemen, samen met hun ouders.

Verder verloop

Allereerst geven we een *Overzicht* van het totaal aantal aangeboden woorden..

Hier ziet u precies hoeveel woorden, in welke categorie, actief of passief per prentenboek zijn aangeboden.

Hierna volgt het onderdeel *Evaluatie*.

U kunt de vorderingen van een kind noteren bij verschillende activiteiten, zoals:

- het benoemen van de memorykaarten;
- het beluisteren van de ingesproken languagemasterkaarten/woorden op de computer;
- het benoemen van afbeeldingen uit het beeldwoordenschrift;
- het benoemen van de episodekaarten.

Of bij de thematafel bij het prentenboek, als het kind:

- de voorwerpen en materialen benoemt;
- (een gedeelte van) het verhaal naspeelt.

¹⁵ Zie de bijlage *Overzicht Coöperatieve leerstrategieën* voor een precieze beschrijving.

¹⁶ Zie Chorus (2000) en (2003), Nieuwmeijer (2008) en digitale prentenboeken via internet.

Een andere manier is om het kind het verhaal met het prentenboek erbij te laten vertellen, na de vijf lessen. Dat neemt u op, op cd of cassetteband. Later beluistert u de cd of cassetteband en noteert de gebruikte woorden in de **Evaluatieformulieren** (op cd 2).

Tot slot volgt het onderdeel *Het oorspronkelijke prentenboek voorlezen*

Na de vijf lessen leest u de oorspronkelijke tekst voor. Dit vormt de afsluiting van de specifieke Nt2-lessen en het begin van de gewone groepsactiviteit, namelijk een prentenboek voorlezen. De anderstalige kinderen en eventueel taalzwakke Nederlandstalige kinderen kunnen nu meer en beter genieten van het prentenboek.

Hierna kunt u allerlei verwerkingen rond de prentenboeken aanbieden die in verschillende boeken¹⁶ beschreven zijn.

Organisatie en tijd

We hebben de prentenboeken geordend van eenvoudig taalgebruik naar wat moeilijker taalgebruik. Niettemin kunt u willekeurig een prentenboek kiezen dat hoort bij het thema dat nu in de groep aan de orde is.

Op het lesrooster zijn we uitgegaan van lessen van drie kwartier tot een uur totaal per dag bestaande uit een korte aanbieding met daarna verwerkingen, gedurende vijf dagen per week.

- De onderdelen *Woordenschat Stap een, twee en drie* aangevuld met het onderdeel *Verhaal vertellen* kunnen het eerste gedeelte van een woordenschatles zijn, bijvoorbeeld in de ochtend.
- De *verwerkingen* kunnen individueel of in tweetallen of in groepjes gedaan worden. Dit dient u wel te organiseren, net zoals de handenarbeid- en tekenactiviteiten in les 2 of 3, en les 4.
- De *Vervolg woordenschatles* geeft u op een ander tijdstip, bijvoorbeeld in de middag, maar wel voorafgaand aan de volgende les.
- Aan het eind van de dag geeft u elk kind als *Huiswerk* zijn beeldwoordenschrift mee.
- Aan het eind van de vijf lessen kunt u evalueren.

Als afsluiting leest u de oorspronkelijke tekst van het prentenboek voor.

In plaats van de lessen rond een prentenboek in één week aan te bieden, kunt u deze ook over verdelen over twee weken.

Cd 1¹⁷

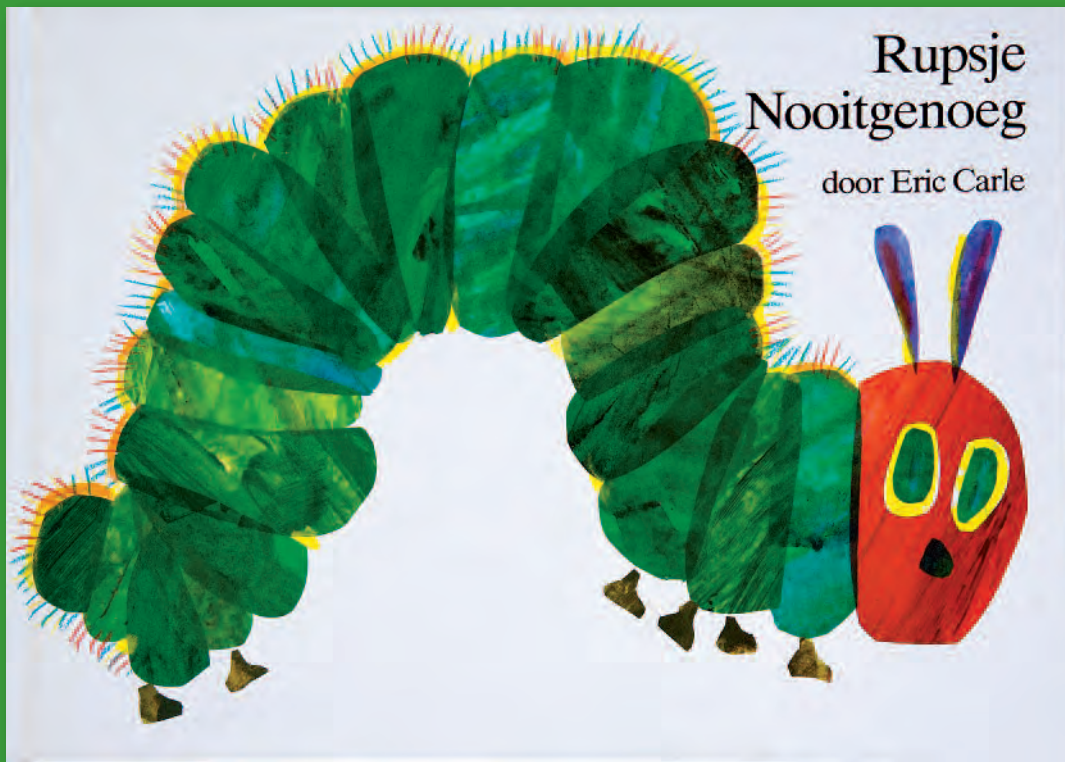
Deze cd is bedoeld voor de **kinderen** om te beluisteren. Op deze cd staan alle vereenvoudigde teksten.

Cd 2¹⁸

Deze *cd-rom* is bedoeld voor de **leerkracht**. Hij bevat per prentenboek onder meer de vereenvoudigde tekst en de oorspronkelijke tekst, achtergrondinformatie van de gekozen woorden, manieren van aanbieden, een uitgebreid lesrooster en de lijst benodigdheden, voorbeeldtekeningen voor de handenarbeidlessen en evaluatieformulieren. Ook is de oorspronkelijke tekst opgenomen met de aangeboden woorden erin vetgedrukt. Op deze wijze ziet u de verhouding tussen aangeleerde woorden en niet aangeleerde woorden (=tekstdekking). In de meeste gevallen is er nu sprake van ongeveer 90 procent tekstdekking, het uitgangspunt van deze uitgave.

¹⁷ Zie voor de volledige beschrijving de beschrijving achterin het boek.

¹⁸ Zie voor de volledige beschrijving de beschrijving achterin het boek.

© Gottmer 1969

Inhoud

- 13 Beschrijving**
- 13** – Titelbeschrijving
- 13** – Vorm
- 13** – Taal
- 13** – Inhoud en thema

- 14 Voorbereiding**
- 14** – Vereenvoudigde tekst¹
- 16** – Doelgroep, doel en lesrooster
- 17** – Benodigheden

- 18 De Nt2-lessen**
- 18** – Les een
- 22** – Les twee
- 25** – Les drie
- 28** – Les vier
- 32** – Les vijf

- 36 Verder verloop**
- 36** – Overzicht van het totaal aangeleerde woorden²
- 36** – Evaluatie
- 37** – Het oorspronkelijke prentenboek voorlezen

¹ Op cd 2 staat de oorspronkelijke tekst.

² Op cd 2 staan alle aan te leren woorden, ingedeeld naar woordcategorie en actief/passief, beschreven.

Titelbeschrijving

auteur: Eric Carle

illustrator: Eric Carle

oorspronkelijke titel: The very hungry Caterpillar

uitgever: Gottmer

plaats: Bloemendaal

jaar: 1969

Vorm

Het boek heeft een oblongformaat; het is stevig en de bladzijden scheuren niet snel. Rupsje Nooitgenoeg staat voor en achterop het boek. De schutbladen hebben felgekleurde stukken geverfd papier met gaten erin. Deze collagetechniek treffen we in het gehele boek aan. De gaten verwijzen naar de gaten die het rupsje uit de vruchten eet. De uitgestanste gaten treffen we aan op de titelpagina.

De meeste illustraties lopen over twee pagina's, wat rustig is voor een jong kind. Alleen de eerste plaat heeft een blauwe achtergrond om de nacht aan te duiden; de andere hebben een witte achtergrond. De illustratietechniek is gemengd; Carle maakt collages van uitgeknipte, beschilderde en met vetkrijt bewerkte stukken papier. De illustraties zijn door deze techniek schetsmatig. Hij gebruikt heldere, sprekende kleuren. Voor het telelement zijn de bladzijden in verhouding afgesneden. Een appel is een vijfde van de bladzijde, twee peren twee vijfde, enzovoort. In iedere vrucht zit een gat ter grootte van een kleutervinger. Het rupsje komt op de achterkant van de bladzijde uit de vrucht. Op zaterdag eet Rupsje Nooitgenoeg door tien taarten, ijsjes en andere voor kinderen aantrekkelijke etenswaren. Zijn ogen staan scheef van de buikpijn. Een groen blad met vijf gaten maakt hem weer gezond. De vlinder van de laatste bladzijde heeft veel vrolijke kleuren.

Taal

In dit boek zijn de illustraties belangrijker dan de tekst. De tekst hoort precies bij de illustratie.

De zinnen vertonen veel herhaling. De samengestelde zinnen zijn overwegend nevenschikkend, dus de structuur is niet erg moeilijk voor een jong kind. De langste zin is een opsomming van etenswaren. Een moeilijk woord als cocon wordt geïllustreerd. Er is één onomatopoeie, een klanknabootsend woord: 'knap'. Het verhaal is geschreven in de onvoltooid verleden tijd en wordt in de indirecte rede verteld.

Inhoud en thema

Rupsje Nooitgenoeg is een dierenverhaal. De rups wordt na veel eten groot, dan een cocon en ten slotte een vlinder. Niet realistisch is het voedsel waar hij doorheen eet. Echte rupsen eten uiteraard geen sinaasappel of taart. De zinnen zijn vrij lang, maar hebben veelal de structuur van de hoofdzinnen of bevatten een opsomming van zelfstandige naamwoorden. Met dit verhaal kunnen de kinderen tellen van één tot en met tien; ze leren vruchten benoemen en de dagen van de week en ze leren dat een rups in een cocon spint en een vlinder wordt. Het tellen wordt visueel ondersteund door het formaat van de bladzijden.

Het verhaal is humoristisch door de uitdrukking van de ogen van rupsje. Een kind zal zich niet met Rupsje Nooitgenoeg identificeren, doordat het verhaal realistisch is. Hooguit het element teveel eten en buikpijn krijgen leent zich voor identificatie. Het verhaal wordt chronologisch verteld. Het tijdsverloop is drie weken.

Het einde is de climax, een wonderschone vlinder.

Het verhaal leent zich tot tellen, tekeningen als collages maken en de rupsen bestuderen.

Vereenvoudigde tekst³

blz. tekst

- 1-(2) De maan schijnt.
Het is nacht.
Op een blad ligt een ei.
- 3-(4) Op een zondagmorgen gaat de zon op.
Uit het ei kruipt een rups.
De rups zegt: 'Ik heb honger.'
- 5 De rups zegt: 'Ik wil eten.'
De rups gaat eten zoeken.
- 6-(7) Op maandag eet de rups zich dwars door een appel heen.
Maar het is niet genoeg.
De rups zegt: 'Ik heb nog honger.'
- 8-(9) Op dinsdag eet de rups zich dwars door twee peren heen.
Maar het is niet genoeg.
De rups zegt: 'Ik heb nog honger.'
- 10-(11) Op woensdag eet de rups zich dwars door drie pruimen heen.
Maar het is niet genoeg.
De rups zegt: 'Ik heb nog honger.'
- 12-(13) Op donderdag eet de rups zich dwars door vier aardbeien heen.
Maar het is niet genoeg.
De rups zegt: 'Ik heb nog honger.'
- 14-(15) Op vrijdag eet de rups zich dwars door vijf sinaasappels heen.
Maar het is niet genoeg.
De rups zegt: 'Ik heb nog honger.'
- 16-(17) Op zaterdag eet de rups zich dwars door een stuk taart, een ijsje, een zure bom,
kaas, worst, een lolly, cake, een worstje en een stuk meloen.
In de avond zegt de rups: 'Ik heb pijn in mijn buik.'
- (18)-19 De volgende dag is een zondag.
De rups eet zich dwars door een groen blad heen.
De rups zegt: 'Ik heb geen pijn meer in mijn buik.'

³ Op cd 1.

blz. tekst

- 20 De rups zegt: 'Ik heb ook geen honger meer.'
De rups is niet meer klein.
Hij is nu groot en dik.
- 21 De grote, dikke rups bouwt een klein huis voor zichzelf.
Dat huisje heet een cocon.
In de cocon woont de rups maandag, dinsdag, woensdag, donderdag, vrijdag, zaterdag en zondag.
En nog een maandag, dinsdag, woensdag, donderdag, vrijdag, zaterdag en zondag.
Dan eet de rups een gat in de cocon en...
de rups kruipt naar buiten.

22-(23) De rups is nu een heel mooie vlinder.

Doelgroep Beginnende Ntz-leerders (groep 1 en 2/onderbouw, neveninstromers)

Doel

Het aanleren van 56 inhoudswoorden en 35 functiewoorden. Rupsje Nooitgenoeg leent zich uitstekend om de dagen van de week aan te leren en allerlei tijdsaanduidingen zoals morgen, middag, avond, dag en nacht. Als we de passieve functiewoorden niet meerekenen, is het totaal aan te leren woorden 84. Een aantal functiewoorden zullen de kinderen wel kennen, waardoor we rond de 80 woorden zitten.⁴

Lesrooster⁵

onderdeel:	dag: een	twee	drie	vier	vijf
woordenschat	15	15	15	15	15
verhaal vertellen	4	5	7	7	7
verwerkingen/zelfstandig werken	–	–	–	–	–
teken- en handvaardigheidactiviteit	–	–	30	30	–
vervolg woordenschat	10	10	10	10	10
evaluatie	–	–	–	–	–

Benodigheden

Inrichten van het lokaal

- In de *boekenhoek* van de klas ligt het prentenboek en eventueel een versie in een andere taal of talen.
- Op de *thematafel* stalt u alle voorwerpen en materialen uit die nodig zijn om de woorden aan te leren, met daarbij een cd-speler of cassetterecorder en/of de languagemaster (zie afbeelding 1).
- Aan de *muur* hangen prenten of affiches uit het boek en teksten van versjes waar de aan te leren woorden in voorkomen.
- Etiketterwoorden hangen in de klas. Op allerlei manieren ‘zien’ de kinderen dan de woorden uit het boek.

4 Zie voor een overzicht blz. 36

5 Op cd 2 staat een uitgebreid rooster om zelf in te vullen.

6 Zie cd 2.

7 Gebruik voor de achtergrond van de afbeeldingen de kleuren zoals beschreven in de inleiding.

8 Gebruik voor de achtergrond van de afbeeldingen de kleuren zoals beschreven in de inleiding.

9 Zie www.drakeeducationalassociates.co.uk of www.califone.com.

Taalkunde

- Een lint of anderszins voor de scheiding tussen de voorwerpen met het lidwoord *de* en voorwerpen met het lidwoord *het*.
- Rode stickers om op voorwerpen met het lidwoord *het* te plakken.
- Afbeeldingen van Wat? (Rupsje), Waar? (op het blad, in de cocon) en Wanneer? (nacht en dag) om op platen Wat? (bruin), Waar? (paars) en Wanneer? (oranje)⁶ te plakken.

Voorwerpen en materialen

- Het prentenboek (in het Nederlands en indien mogelijk in de moedertaal van de kinderen).
- Kleurpotloden en/of kleurspoelen.
- De vereenvoudigde tekst van het verhaal (ook op *cd 1*).
- Alle woorden met de vormen van aanbieding (op *cd 2*).
- Het rooster (op *cd 2*) om nader in te vullen.
- Voorwerpen of afbeeldingen⁷ van de maan, een ei, een blad, de zon, een speelgoedrupe; etenswaren: een appel, twee peren, drie pruimen, vier aardbeien, vijf sinaasappels, stuk taart, een ijsje, een augurk, een stuk kaas, een worst (worstje), een lolly, een cake, een stuk meloen; een gat, een huis(je), een cocon, een vlinder; materiaal voor de dagen van de week; bouwblokken, dik touwtje, dun touwtje, dik boek en dun boek; cijferkaartjes.
- Schriften (voor elk kind een).
- Indien mogelijk: een cd met de oorspronkelijke Nederlandse tekst.
- Indien mogelijk: een cd met het oorspronkelijke verhaal in de moedertaal van de kinderen.

Te maken materiaal⁸

Voor memorykaartjes, beeldwoordenschrift, leeswerkjes en, indien aanwezig, languagemasterkaarten:⁹

- Afbeeldingen van de maan en de zon, van nacht en dag, een ei, een blad, de rups; van etenswaren: etenswaren: een appel, twee peren, drie pruimen, vier aardbeien, vijf sinaasappels, stuk taart, een ijsje, een augurk, een stuk kaas, een worst (worstje), een lolly, een cake, een stuk meloen; van morgen, middag en avond; van een buik, een gat, een huis(je), een cocon en een vlinder.
- Memorykaartjes.
- Leeswerkjes (woorden op kaartjes bij de afbeeldingen).
- Indien mogelijk: languagemasterkaarten.
- Een duidelijke zwart-wit kopie met afbeeldingen van *de maan, de zon, het blaadje, het ei en de rups*, om te kleuren.
- Episodekaarten (groot en klein), maximaal acht, voor bij het onderdeel *Verhaal vertellen*.
- Afbeeldingen met geluid op de computer.
- Indien mogelijk: vertalingen van woorden en uitdrukkingen.

Materiaal voor teken- en handvaardigheidactiviteiten

- Voor de tekenactiviteit (les drie): voorbeeldblad (op *cd 2*), groen A4-papier; wit A3- en A4-papier, lijm, viltstift; per kind vijf cirkels van gekleurd papier met 6, 5, 4, 3 en 2 centimeter doorsnee.
- Voor de textielactiviteit (les vier): voorbeeldvlinder (op *cd 2*), stevig A4-tekenpapier of -karton, schaar, lijm, stof, draden wol of katoen in verschillende kleuren.

1

2

Organisatie

Groepje anderstalige kinderen in hoefijzer of kring.
 Allerlei voorwerpen en materialen op de thematafel.

Inleiding

Allereerst introduceert u het prentenboek. U laat het prentenboek zien en wijst op de verteltafel; u vertelt alleen wie de hoofdpersoon is en u wijst op het omslag en noemt u de titel *Rupsje Nooitgenoeg* (U laat de hoofdpersoon zien, u wijst op de afbeelding in het boek en u plakt de afbeelding van de rups op de bruine plaat.) (zie afbeelding 2).¹⁰

Dan vertelt u dat de rups eerst *op een blaadje* ligt (U wijst op het blaadje en op de afbeelding in het boek en u plakt de afbeelding van het plaatje op de paarse plaat.) Later plakt u hier de afbeelding van de cocon, het huisje van de rups bij (*in de cocon*).

Dan vertelt u dat als het boek begint *het nacht is* (U plakt de afbeelding van de nacht op de oranje plaat.) en zegt: ‘Het is nacht.’ Later plakt u hier de afbeeldingen van de dagen van de week bij.

Lesdoel

Het aanleren van de volgende woorden:

<i>woorden</i>	<i>manier van aanbieden</i>
de maan	voorwerp en afbeelding
de nacht	afbeelding en zinnen zeggen: ‘Het is donker. Het is nacht.’
de dag	afbeelding en zinnen zeggen: ‘Het is licht. Het is dag.’
’t ei	voorwerp en afbeelding en rode sticker ¹¹

¹⁰ Zie de inleiding voor de verantwoording van het gebruik van de kleuren.

¹¹ Voorwerpen en afbeeldingen van voorwerpen die het lidwoord *het* krijgen, krijgen een rode sticker. Zie ook de inleiding.

't blad	voorwerp en afbeelding en rode sticker
de zon	voorwerp en afbeelding
de rups	voorwerp en afbeelding
't eten	(tijdens eetpauze) alle etenswaren benoemen; wijzen naar alle etenswaren bij dit boek, rode sticker op afbeelding
de appel	voorwerp en afbeelding
de peer (peren)	voorwerp(en) en afbeelding
schijnen	afbeelding en zinnen zeggen: 'De maan geeft licht. Ik zie de maan. De maan schijnt. De zon geeft licht. Ik zie de zon. De zon schijnt.'
liggen	laten zien en afbeelding en zin zeggen: 't Ei ligt op 't blad.'
eten	bij de afbeeldingen uitbeelden en zinnen zeggen: 'De rups eet zich dwars door de appel. De rups eet zich dwars door de peren.' Enzovoort.
zoeken	uitbeelden en afbeelding en zinnen zeggen: 'De rups komt uit het ei. De rups kijkt om zich heen. De rups heeft geen eten. De rups gaat naar eten zoeken. De rups zegt: Waar is eten? Ik zie geen eten. Ik ga eten zoeken.'
Ik heb honger.	bij de afbeeldingen de zin zeggen, voorafgaand aan het eten zin zeggen
de (lidwoord, bepaald enkelvoud)	alle de-voorwerpen en -afbeeldingen op een bruin kleedje leggen en gescheiden (met een lint) van de het-voorwerpen. Dan de voorwerpen benoemen en met duim en wijsvinger ondersteunen: duim voor het lidwoord, wijsvinger voor het zelfstandig naamwoord; de klemtoon ligt op het zelfstandig naamwoord.
het (lidwoord, bepaald enkelvoud)	alle het-voorwerpen en -afbeeldingen op een bruin kleedje leggen en gescheiden (met een lint) van de de-voorwerpen. Dan de voorwerpen benoemen en met duim en wijsvinger ondersteunen: bewegende duim voor het lidwoord, wijsvinger voor het zelfstandig naamwoord; spreek uit: 't; de klemtoon ligt op het zelfstandig naamwoord; rode stickers op het-voorwerpen (laten) plakken.

1 Woordenschat

duur: 15 minuten

Stap een

De leerkracht noemt de woorden of zin een voor een, de kinderen luisteren.

De leerkracht zegt: 'de maan' (en alle overige woorden) en wijst naar het concrete voorwerp of doet de handeling voor en wijst naar de afbeelding in het boek.

De kinderen kijken en luisteren (zie afbeelding 3).

Stap twee

De leerkracht noemt de woorden of zin; de kinderen wijzen aan of pakken het voorwerp, of voeren de handeling uit.

De leerkracht zegt: 'de maan' (en alle overige woorden) en vraagt dan aan een kind: 'Wijs aan: de maan.' Een kind wijst aan (zie afbeelding 4).

1

3

4

Stap drie

De leerkracht herhaalt de woorden, de kinderen zeggen na. De leerkracht zegt: 'de maan' en wijst naar het concrete voorwerp of naar de afbeelding in het boek.

De kinderen zeggen na: 'de maan.' Zo ook de overige woorden (zie afbeelding 5).

2 Het verhaal vertellen

duur: 5 minuten

De episodekaarten hangen vergroot in de klas en er is een set kopieën voor de kinderen.

'Luister goed. Nu ga ik 't verhaal vertellen.'

De leerkracht leest bladzijden 1-10 van de vereenvoudigde tekst en wijst bij de aangeleerde woorden naar de voorwerpen en materialen op de thematafel. De kinderen luisteren en wijzen eventueel de voorwerpen of de afbeeldingen aan.

3 Verwerkingen/zelfstandig werken

De leerkracht geeft aanwijzingen bij de verschillende verwerkingen.

Individueel/tweetallen

- Het kind beluistert de vereenvoudigde tekst op cd 1 en 'leest' met het prentenboek erbij.
- Het kind luistert naar woorden met de afbeeldingen op de computer of op languagemasterkaarten en zegt de woorden na.
- Het kind plakt afbeeldingen van de aangeboden woorden in zijn beeldwoordenschrift en benoemt deze (en de leerkracht schrijft het woord met lidwoord erbij).
- Leeswerkje. Het kind legt woordkaartjes bij dezelfde afbeeldingen als die van de memorykaartjes.
- Het kind beluistert de vereenvoudigde tekst op cd 1, legt de episodekaarten op volgorde en controleert de volgorde met het prentenboek (maximaal acht).
- Het kind benoemt een voor een de memorykaartjes met de aangeleerde woorden.
- Het kind luistert naar het verhaal in de eigen taal, met het prentenboek (in de eigen taal) erbij.

5

Tweetallen

- Elk kind heeft (een kopie van) een bladzijde uit het prentenboek. Ze vertellen om de beurt aan elkaar wat er gebeurt of wat er te zien is.

Tweetallen/viertallen

- De kinderen spelen memory met de memorykaartjes, waarbij ze de afbeeldingen benoemen.
- Een kind vertelt aan een groepje van drie kinderen het verhaal na met handpoppen bij de poppenkast of bij de kamishibai.

4 Vervolg woordenschat

(Ander leermoment; voorafgaand aan les 2) duur: 10 minuten

Stap vier

De leerkracht vraagt de kinderen alle voorwerpen en materialen te benoemen: 'Hoe heet dit?' De kinderen benoemen alle voorwerpen en materialen.

Stap vijf TweePraat (in tweetallen)

Benodigdheden: episodekaarten 1-2.

De kinderen vertellen om de beurt wat er op de plaat te zien is en wat er gebeurt. De leerkracht vormt tweetallen en zegt: 'Om de beurt vertellen jullie kort wat je ziet of wat er gebeurt.'

5 Huiswerk

Elk kind neemt zijn beeldwoordenschrift mee naar huis en oefent de afbeeldingen samen met de ouders.

Josée Coenen

De bovenkamer

*een kleurrijke grammatica
van het Nederlands*

Handleiding
voor
leraren

AUTEUR Josée Coenen
TEKSTBIJDRAGEN Valentine Kalwij
PROJECTLEIDING EN REDACTIE Bazalt, Anita de Jong
FOTOGRAFIE Roel Burgler
VORMGEVING Marjo Starink
DRUKWERK PrintSupport4U, Meppel

ISBN 978 94 6118 208 1
Bazalt Educatieve Uitgaven
1e druk 2015

© Bazalt Educatieve Uitgaven 2015

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd of doorgegeven in welke vorm dan ook zonder schriftelijke toestemming van Bazalt. Voor informatie over workshops, trainingen en implementatieondersteuning aansluitend bij deze uitgave, kunt u terecht bij één van onderstaande organisaties.

Bazalt	HCO	RPCZ
Postbus 21778	Postbus 53509	Postbus 351
3001 AT Rotterdam	2505 AM Den Haag	4380 AJ Vlissingen
T (088) 5570500	T (070) 4482828	T (0118) 480800
E info@bazalt.nl	E info@hco.nl	E info@rpcz.nl

Bazalt is onderdeel van de Bazaltgroep en werkt daarin samen met partners HCO en RPCZ.

1

Wie? (mensen)

Wat? (dieren en dingen)

1

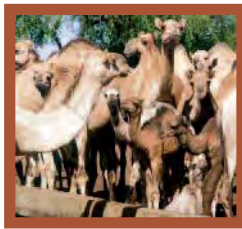
een meisje

een jongen

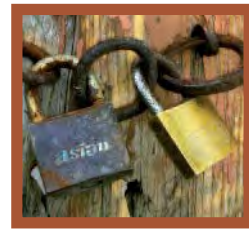
wij

dieren

messen, schotels

het slot, de sloten

de schoen,
het schoentje

eigennamen

deze schaar, deze bal

10

Toelichting blz. 10

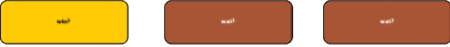
- 1 Gebruikt u deze en de volgende bladzijde om dit hoofdstuk, deze betekenis, van het Nederlands te introduceren.
- Wijs de leerlingen allereerst op de foto's die het hoofdstuk *Wie?* en *Wat?* introduceren. Zien de leerlingen de kleuren van deze betekenis? Zien de leerlingen de (verschillen tussen de) foto's? Wat de foto's laten zien, komt aan bod in dit hoofdstuk, zoals woorden voor mensen, dieren en dingen; voor één of meer; voor groot en klein en om dingen aan te wijzen.
 - Wijs de leerlingen vervolgens op de geel-bruine balk bovenaan de bladzijde en hoe deze ook te zien is op de volgende bladzijden.

Wie? (mensen)
Wat? (dieren en dingen)

1

Uitleg
Met het vraagwoord *Wie?* vraag je naar mensen en met *Wat?* vraag je naar dieren en dingen. Voor het maken van zinnen gebruiken we een gele achtergrondkleur voor *mensen* en een bruine achtergrond voor *dieren en dingen*.

Zinnen
In **zinnen** geven we dat weer met gekleurde **horizontale** stroken. Bijvoorbeeld:

Wij geven onze kat een schoteltje melk.

1

Woorden
In een **zinsdeel** kun je met verschillende soorten **woorden** naar mensen, dieren en dingen verwijzen. Dat kun je doen met:

- een zelfstandig naamwoord zoals *jongen, kameel, boek*; of
- een zelfstandig naamwoord als eigennaam zoals *Jonas, Miriam, Kleine Beer*.
Zie blz. 12.
- een zelfstandig naamwoord met een lidwoord *de, het* of *een*: *de jongen, het meisje, een boek, water*. Zie blz. 20 en verder.
- een zelfstandig naamwoord in het meervoud zoals *vogels, boeken*. Zie blz. 13.
- een zelfstandig naamwoord als verkleinwoord zoals *tafeltje, huisje*. Zie blz. 17.
- een aanwijzend voornaamwoord: *deze, die, dit, dat*. Zie blz. 23.
- een persoonlijk voornaamwoord zoals *ik, jij, hij, zij*. Zie blz. 24.
- een bezittelijk voornaamwoord zoals *mijn, jouw, zijn, haar*. Zie blz. 28.
- een 'spiegel'woord zoals *zich, elkaar*. Zie blz. 29.
- een zelfstandig naamwoord als samenstelling zoals *huisschilder*. Zie blz. 19.
- een zelfstandig naamwoord als afleiding zoals *schilder, lerares*. Zie blz. 126.
- een onbepaald voornaamwoord voor *Wie?* zoals *iemand, niemand, men*. Zie blz. 30.
- een onbepaald voornaamwoord voor *Wat?* zoals *wat, alles, niets*. Zie blz. 30.

2

3

2

3

3

Woordbenoemen
De verschillende soorten **woorden** geven we weer met verschillende symbolen, op **verticale** kaartjes. Bijvoorbeeld:

De prins kust de prinses. Of: Onze kat eet een muis.

11

Toelichting blz. 11

- 1** Wijs op de uitleg. Met de antwoorden op de vragen *Wie?* of *Wat?* kun je zinnen maken.
- Dan introduceert u de kleuren van de zinsdeelstrookjes, geel en bruin, die op de bladzijde staan en wijst u op de voorbeeldzin. Daarna introduceert u de strookjes *Wie?* of *Wat?* voor de zinsdelen uit de set strookjes.
 - U kunt de leerlingen nu al eenvoudige zinnen laten maken met *Wie?* of *Wat?*. Laat ze dan de strookjes *Wie?* en *Wat?* boven de zinsdelen leggen. Ze kunnen een wit strookje gebruiken voor zinsdelen die ze nog niet kennen. Of andersom: U laat een zinsstructuur zien met de strookjes *Wie?* en *Wat?* en de leerlingen schrijven hier een zin bij.
- 2** Wijs de leerlingen erop dat één zinsdeelstrookje uit één woord kan bestaan of uit meer.
- Eventueel verwijst u al naar de bladzijden over het *zelfstandig naamwoord*. Zie blz. 12 en verder van het opzoekboek.
- 2 3** Wijs de leerlingen op de verschillende soorten woorden waarmee je kunt verwijzen naar *Wie?* of *Wat?*.
- 3** U toont de kaartjes van bijvoorbeeld het *zelfstandig naamwoord* en laat zien dat hier een symbool op staat met de kleuren geel (voor mensen) en bruin (voor dieren of dingen). Alle woordsoorten hebben een eigen symbool.

1

1 a

Het zelfstandig naamwoord

mensen

dieren

dingen

Uitleg

- Het zelfstandig naamwoord geeft:
 - namen aan mensen: *man, vrouw, meisje, Jan, Mirjam*.
 - namen aan dieren: *wolf, paard*.
 - namen aan dingen: *appel, raam*.
- *Jan* en *Mirjam* noem je *eigennamen*.
- **Vóór** het zelfstandig naamwoord staat meestal een lidwoord: *de jongen, het meisje* of *een huis*. Zie verder 🗑️ *Lidwoord*, blz. 20.

1 b, c

1 b

- 🗑️ Bij het uitspreken van een lidwoord en een zelfstandig naamwoord valt de klemtoon op het zelfstandig naamwoord: **dəwɔlf**.

3

Woordbenoemen

Het symbool voor het zelfstandig naamwoord is ▲ voor mensen en ▲ voor dieren en dingen. Deze symbolen staan op één **verticaal** kaartje:

De mensen kijken naar de dieren.

12

Toelichting blz. 12

1 a Wijs op de foto's en de term.

1 b Wijs op de eigennamen. In het algemeen krijgen eigennamen geen lidwoord. (Sommige eigennamen krijgen wel een lidwoord. Zie 🗑️ blz.22 van het opzoekboek.) Eigennamen schrijf je met een hoofdletter.

- Voor anderstaligen is niet meteen duidelijk wanneer een woord een eigenaam is (als deze niet met een hoofdletter geschreven is) óf waarnaar een eigenaam verwijst: naar een man, een vrouw of naar een dier of ding.

- Laat de leerlingen uit hun teksten de verschillende soorten eigennamen verzamelen en laat ze daarbij 🗑️ Werkblad 1 gebruiken.

- In een zinsdeel met een lidwoord en een zelfstandig naamwoord valt het hoofdaccent op het zelfstandig naamwoord. Lidwoorden **de**, **het** en **een** hebben immers de **sjwa**, de stomme e, (**də**, **ət** en **ən**) als klinker. De sjwa krijgt als enige klinker geen accent.

1 c Laat de leerlingen uit (hun) teksten de verschillende soorten eigennamen verzamelen. Gebruik hierbij 🗑️ Werkblad 1a.

3 U toont het kaartje van het *zelfstandig naamwoord* en laat het symbool hiervoor zien met de kleuren geel (voor een mens) en bruin (voor een dier of ding).

2 a

Het zelfstandig naamwoord, meervoud

Hoor je de ə van de?	Hoor je geen ə?
 lee+pəl	 bloem
 lee+pəls	 bloe+mən
+s	+ən
Dan zeg je en schrijf je in het meervoud: +s.	Dan zeg je +ən en schrijf je in het meervoud: +en.

Uitleg

- Er zijn verschillende meervoudsuitgangen van het zelfstandig naamwoord.
 - Het meervoud van zelfstandige naamwoorden is meestal +ən, -en: *bloem, bloemen*.

Maar:

- Hoor je de ə van de in de laatste klankgreep? Dan is het meervoud +s, -s: *lepel, lepels; emmer, emmers; jongen, jongens*.

- Is de laatste klank van het zelfstandig naamwoord (enkelvoud) een klinker? Dan is het meervoud ook +s, -s: *vakanties*. Let speciaal op de spelling 's wanneer je het woord verkeerd dreigt uit te spreken: **foo+toos** wordt *foto's*, **oo+maas** wordt *oma's*. Zie *Uitspraak en schrijfwijze*, blz. 92.

2 b

2 b

- Er zijn een paar uitzonderingen op regel 1: *De zoon van mijn broer is een goede kok. De zoons¹ van mijn broers zijn de beste koks.*

¹ Zonen kan ook.

Toelichting blz. 13

2 a Wijs de leerling op het schema. De woorden zijn in het roze geschreven. Dat betekent hoe je de woorden uitspreekt. De frequentste meervoudsuitgangen zijn -s en -en en deze hangen samen met de uitspraak: wel of niet een sjwa, de ə van de, in de laatste klankgreep. Wederom ziet u hoe belangrijk de beheersing van het Nederlands klanksysteem is! Wellicht zijn er leerlingen die al tegenvoorbeelden zullen bedenken.

- Laat de leerling woorden uit teksten met de verschillende uitgangen verzamelen. U kunt hiervoor Tekst 1 gebruiken. Laat de verschillende meervoudsvormen op Werkblad 2 noteren.
- Soms bestaan er twee vormen die in betekenis niet verschillen: *appels* en *appelen*; soms wel: *portiers* (mensen) versus *portieren* (deuren).

2 b Soms is er een verschil in uitspraak en schrijfwijze. Zie ook Werkblad 2.

! De uitgang -ən is niet vermeld in *De bovenkamer*. Bij woorden op een -ee en -ie spreek je uit de uitgang uit als +jən: *zee, zeeën, zee+jen, kopie, kopieën, koo+pie+jən*.

■ Moeilijk blijft de schrijfwijze van woorden die eindigen op -ie. Als de klemtoon **niet** op ie valt, dan schrijf je de ie-klank als de letter i. Voor een anderstalige leerling is vaak niet duidelijk op welke klankgreep de klemtoon valt.

- Laat de leerling deze woorden verzamelen en leren uitspreken. Zie Werkblad 2a.

2 a

Het (zelfstandig) werkwoord (nu, o.t.t.)

Het meisje **bouwt** een toren.

o.t.t. van (werkwoord)

enkelvoud

ik	bouw	een toren
jij	bouwt	een toren
u	bouwt	een toren
hij	bouwt	een toren
zij	bouwt	een toren
het	bouwt	een nest

meervoud

wij	bouwen	een toren
jullie	bouwen	een toren
u	bouwt	een toren
zij	bouwen	een toren

2 b

Uitleg

- De **betekenis**: Je spreekt of schrijft vanuit het **nu**, vanuit het **heden**. Zie verder bij Wanneer?, blz. 58.
- De vervoeging van het werkwoord in de **onvoltooid tegenwoordige tijd (= o.t.t.)** staat in de tabel.

2 b

! In een **je**-vraag of een **jij**-vraag: geen t! *Bouw jij een toren?*

2 c

- De hulpwerkwoorden **hebben**, **zijn** en **zullen** hebben hun eigen 'rijtje'. Zie blz. 40 en verder. Net als **kunnen**, **mogen**, **moeten** en **willen**. Zie blz. 48 en verder.

3

Woordbenoemen

Het symbool voor een gewoon (zelfstandig) werkwoord is , zowel voor 'nu' als 'toen' (zie blz. 37) en staat op een **verticaal** kaartje:

*Het meisje **bouwt** een toren.*

36

Toelichting blz. 36

- 2 a Het rijtje *bouwen* is een voorbeeld van een regelmatig zelfstandig werkwoord. Op deze bladzijde staat de **vervoeging** centraal. De betekenis is **nu**. Zie verder blz. 58 van het opzoekboek.
 - Wijs op de uitgangen **-t** bij *jij* en *u*, en bij *hij*, *zij* en *het*.
- 2 b Geen **-t** bij de tweede persoon heeft te maken met de uitspraak: **Bouwt je?* is moeilijk uit te spreken. In gesproken taal hebben moedertaalsprekers geen probleem hiermee. Bij de schrijfwijze soms wel.
 - Leerlingen weten vaak niet welke vervoegingen bij welke tijd horen. Dat kan spellingsproblemen veroorzaken.
- 2 c Op blz. 41, 43 en 45 van het opzoekboek staan de onregelmatige rijtjes van de hulpwerkwoorden van tijd, **hebben** en **zijn**.
- 3 U toont het kaartje van het algemene, *zelfstandig werkwoord: werkwoord (1)*.
 - Op de achterkant staan voorbeelden voor zowel de o.t.t.- als de o.v.t.-vorm.

2 a

Het (zelfstandig) werkwoord (toen, o.v.t.)

Het meisje **bouwde** een toren.

2 b

Uitleg

- De **betekenis**: Je stapt vanuit het **nu** terug in het **verleden** en iets is dan nog bezig. Zie Wanneer?, blz. 59.
- Er zijn verschillende vervoegingen van het werkwoord in de **onvoltooid verleden tijd** (= o.v.t.):
 - Een rijtje met **-te** en **-ten** zoals *werken* (werkwoord A). Zie ook 't **kofschip** op blz. 38.
 - Een rijtje met **-de** en **-den** zoals *tekenen* (werkwoord B).
 - Een aantal sterke en onregelmatige werkwoorden. Zie Lijst 2, blz. 130.

2 c

2 a

o.v.t. van werkwoord (A)

enkelvoud

ik	werkte	hard
jij	werkte	hard
u	werkte	hard
hij	werkte	hard
zij	werkte	hard
het	werkte	hard

meervoud

wij	werkten	hard
jullie	werkten	hard
u	werkte	hard
zij	werkten	hard

o.v.t. van werkwoord (B)

enkelvoud

ik	tekende	veel
jij	tekende	veel
u	tekende	veel
hij	tekende	veel
zij	tekende	veel
het	tekende	veel

meervoud

wij	tekenden	veel
jullie	tekenden	veel
u	tekende	veel
zij	tekenden	veel

37

Toelichting blz. 37

- 2 a** Op deze bladzijde staat de **vervoeging** van de o.v.t. centraal. De betekenis is **toen=niet klaar**. Zie verder blz. 59 van het opzoekboek.
- 2 b** Wijs op de twee verschillende uitgangen bij de twee soorten regelmatige werkwoorden: **-te(n)** en **-de(n)**. Deze noemen we respectievelijk werkwoorden A en werkwoorden B.
- Welke uitgang achter de stam van het werkwoord komt, hangt af van de uitspraak. In het Nederlands komen er geen stemhebbende klanken voor aan het einde van een woord of klankgreep. Zie Uitspraak, blz. H 105.
 - Nederlandstalige leerlingen hebben geen moeite met het vervoegen van het werkwoord in de o.v.t. in de spreektaal, soms wel in spellingsoefeningen. Voor anderstaligen kan het ezelsbruggetje 't **kofschip** uitkomst brengen. Zie blz. 38 en 39 van het opzoekboek.
- 2 c** De vervoegingen van een aantal sterke en onregelmatige werkwoorden staan in Lijst 2, blz. 130 en verder van het opzoekboek. Deze dient de anderstalige leerling te kennen.
- U kunt Tekst 3 en Werkblad 6 gebruiken voor het verzamelen en laten leren van de verschillende o.v.t.-vormen. Zie cd-rom.

1 a

zijn / haar

Anton wou een blauwe tas, want blauw, dat is **zijn** kleur. Samen met **zijn** moeder ging hij naar de winkel. Daar zagen ze **zijn** tas, blauw met een tikje paars.

Miekes tas is roze. **Haar** fiets is ook roze. En **haar** jas en **haar** dekbed en **haar** trui en **haar** schoenen. Anton zei: 'Jij wordt zelf nog eens roze.' Toen werd ze rood.

1 b

Uitleg

- In het Nederlands kun je met bezittelijke voornaamwoorden naar eerdergenoemde mensen, dieren of dingen verwijzen. Je verwijst naar de 'bezitter', niet naar het bezit zelf. **Zijn** en **haar** zijn het moeilijkst; is de bezitter een man, dan gebruik je **zijn**; is de bezitter een vrouw dan gebruik je **haar**.
- In **spreektaal** gebruik je meestal de onbeklemtoonde vorm **z'n** en **d'r**.

1 b

- ! In het Zuid-Nederlands bestaat een onderscheid in mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden en dan gebruik je **zijn** of **haar**. In het Noord-Nederlands bestaat dit onderscheid nauwelijks meer. Daar gebruik je meestal **zijn**, tenzij het heel duidelijk om iets vrouwelijks gaat: *de merrie en haar veulen*.

86

Toelichting blz. 86

- 1 a** Laat eerst de leerlingen de foto's bekijken en de zinnen erbij.
- Wijs de leerlingen dan op de vetgedrukte '**joker**'woorden en de onderstreepte woorden waarnaar het '**joker**'woord verwijst (het antecedent) en op de uitleg.
- 1 a** Hier staan slechts twee bezittelijke voornaamwoorden.
- Voor anderstalige leerlingen kan de verwijzing ondoorzichtig zijn.
 - Wijs de leerlingen erop dat het 'geslacht' van de bezitter bepaalt of je **zijn** of **haar** gebruikt.
 - U kunt Tekst 7 eventueel als voorbeeldtekst nemen. Zie cd-rom, Teksten.
- 1 b** Het Zuid-Nederlands maakt een duidelijker onderscheid in mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden dan het Noord-Nederlands, al komt het wel voor: *de regering of de partij: haar leden*.

Voor beide 'joker'woorden geldt:

- Wijs de leerlingen ook op de andere bezittelijke voornaamwoorden. Zie blz. 28 van het opzoekboek. Dat zijn net zo goed '**joker**'woorden.
- Wijs de leerlingen op het kaartje met het symbool voor deze *voornaamwoorden*. Zie blz. 120 van het opzoekboek.
- U kunt de leerlingen Werkblad 17 laten gebruiken bij het noteren van deze '**joker**'woorden.

2 a

deze, die / dit, dat

Zie je hier het karretje?
Dat is een hele winkel met koud spul.
 En **dit** is al het derde glas voor die linker knul.
 Maar **die rechts**, **die** wil er niks van weten
Die is op zoek naar lekker warm eten.

Uitleg

- Met deze aanwijzende voornaamwoorden verwijst je naar mensen, dieren of dingen, of naar hele zinnen of teksten. **Dat** verwijst naar het karretje; **dit** verwijst naar het derde glas; **die rechts**, en **die** verwijst naar de jongeman rechts op de foto.

87

Toelichting blz. 87

2 a Laat eerst de leerlingen de foto bekijken en de zinnen erbij.

- Wijs de leerlingen op de vetgedrukte '**joker**'woorden en de onderstreepte woorden waarnaar het '**joker**'woord verwijst (het antecedent) en op de uitleg.
- Deze '**joker**'woorden kunnen ook verwijzen naar een zin of een hele alinea of naar een afbeelding, zoals blijkt uit de tekst bij de foto: '*die rechts*' betekent de jongeman rechts op de foto.
- Hier gaat het om de zelfstandig gebruikte aanwijzende voornaamwoorden. Dat wil zeggen: **deze, die, dit en dat** die apart, los, in de zin, zonder een zelfstandig naamwoord, staan. Vergelijk: *Deze moet weg met Deze broek moet weg.*
- U kunt Tekst 8 eventueel als voorbeeldtekst nemen. Zie cd-rom, Teksten. Let op: in regel 4, 10 en 11 staat ook een niet-zelfstandig aanwijzend voornaamwoord gemarkeerd!
- Wijs de leerlingen op het kaartje met het symbool voor de *aanwijzende voornaamwoorden*. Zie blz. H 120.
- U kunt de leerlingen Werkblad 18 en 19 laten gebruiken bij het noteren van deze '**joker**'woorden.

startboekje

Horen, zien & schrijven

naam: _____

groep: _____

Horen, Zien en Schrijven..

Startboekje

bazalt

Naam: _____

Groep: _____

de verteltafel

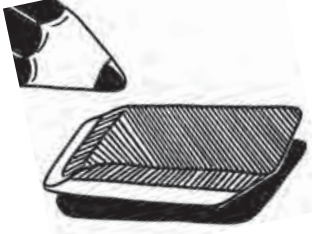

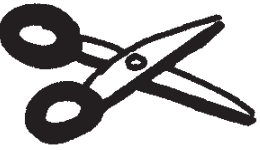

1 luister - lees - wijs aan

 <p>1</p>	 <p>2</p>	 <p>3</p>
de juf	de meester	de pen
 <p>4</p>	 <p>5</p>	 <p>6</p>
het potlood	de streep	het rondje
 <p>7</p>	 <p>8</p>	 <p>9</p>
het gum	de lijm	de kwast
 <p>10</p>	 <p>11</p>	 <p>12</p>
de schaar	de wc	het water

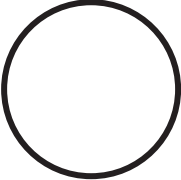
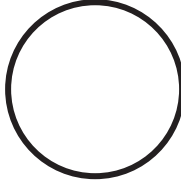
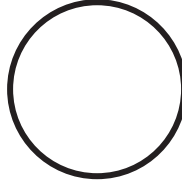
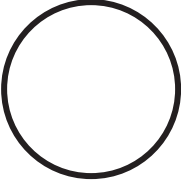
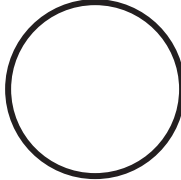
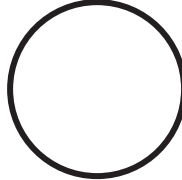
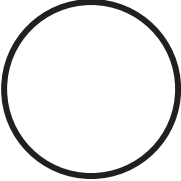
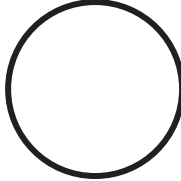
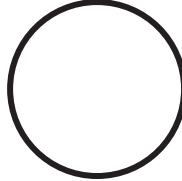
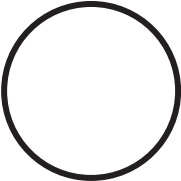
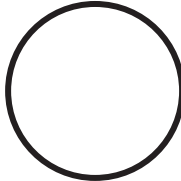
 1	 2
wijs aan	luister
 3	 4
kleur	teken
 5	 6
lees	schrijf

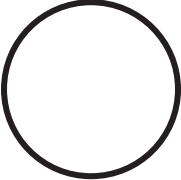
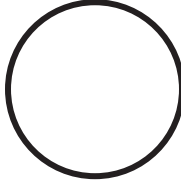
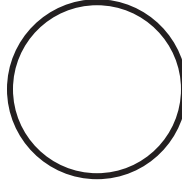
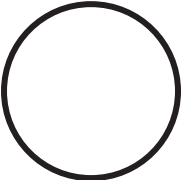
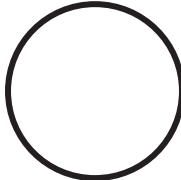
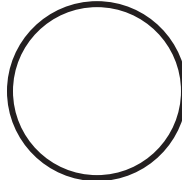
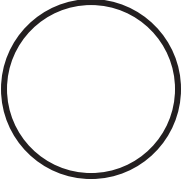
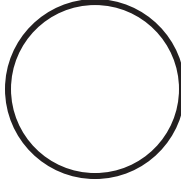
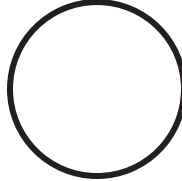
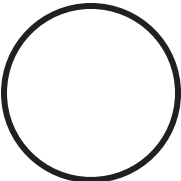
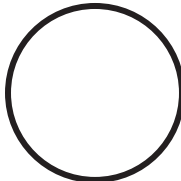
	
	
	

5 luister - lees - kleur

1		2		3	
	rood		roze		oranje
4		5		6	
	geel		groen		bruin
7		8		9	
	blauw		paars		zwart
10		11			
	grijs		wit		

		
zwart	blauw	bruin
		
geel	wit	oranje
		
roze	grijs	rood
		
paars	groen	

1	2	3
een	twee	drie
4	5	6
vier	vijf	zes
7	8	9
zeven	acht	negen
10	11	12
tien	elf	twaalf

twee	negen	vijf
zeven	drie	twaalf
vier	elf	acht
zes	tien	een

getallen van 1 tot 12

1	een			
2	twee			
3	drie			
4	vier			
5	vijf			
6	zes			
7	zeven			
8	acht			
9	negen			
10	tien			
11	elf			
12	twaalf			

trek een streep

1	twee			
3	een			
5	vier			
7	negen			
9	zes			
11	drie			
2	acht			
4	vijf			
6	tien			
8	zeven			
10	twaalf			
12	elf			

Pagina's uit de
Algemene Handleiding
van Horen, zien en
schrijven

stoel

muis

boek

beer

pen

3. Didactiek

3.1 Doordacht lesgeven

Het aanleren van de taal verloopt volgens de basisprincipes van Doordacht Lesgeven⁴. Dat betekent dat u eerst instructie geeft. Daarna gaan leerlingen begeleid oefenen en vervolgens kunnen ze zelfstandig oefenen.

1. **Instructie:** De nieuwe taal wordt eerst mondeling aangeboden. Dat kan op twee manieren. U kunt zelf de nieuwe woorden en begrippen mondeling aanbieden. Doe dit dan met behulp van concreet materiaal, met de praatplaten die vanaf niveau 2 in de werkboekjes zitten en/of met spelletjes. Een goede manier om nieuwe taal te introduceren vindt u terug in de handleiding van het Startboekje. Voor het mondelinge aanbod kunt u ook gebruik maken van het programma Mondeling Nederlands (CED-groep) of van de methode Van horen en zeggen.
2. **Begeleid oefenen:** Leerlingen gaan het taalaanbod verwerken met de werkboekjes en bijbehorende cd's. De leerling heeft een computer of cd-speler nodig, plus een koptelefoon. Daarmee kunnen leerlingen groten-deels zelfstandig aan de slag zonder dat ze de rest van de groep storen. Hoewel ze dus veel zelf doen, heet deze fase toch begeleid oefenen. Als leerkracht ziet u goed wat leerlingen in hun werkboekje doen. U kunt gemakkelijk ingrijpen of bijsturen. Bovendien: in deze fase draait het uitdrukkelijk niet alleen om zelfstandig lezen en schrijven. Oefeningen waarbij geknipt, gekleurd en samengewerkt wordt (spelletjes spelen), zijn minstens zo belangrijk om nieuwe taal in te oefenen. Zie ook 3.3: samenwerkingsactiviteiten.
3. **Zelfstandig oefenen:** Nadat leerlingen een werkboekje hebben doorgewerkt, kunnen ze op de computer of een tablet nog eens oefenen met het taalaanbod. Dat doen ze compleet zelfstandig met het programma Horen, zien en schrijven Digitaal. De leraar bepaalt welke oefeningen een leerling nodig heeft en kan ook zien hoe de oefeningen zijn gemaakt. Horen, zien en schrijven Digitaal is een optionele aanvulling op het basispakket. Meer hierover leest u in bijlage 1.

Op deze 3 manieren zetten leerlingen veel verschillende vaardigheden in. De variatie en herhaling zorgen voor een optimaal leerresultaat. De mix in het aanbod biedt extra mogelijkheden voor de organisatie en differentiatie binnen een nieuwkomersgroep.

3.2 Van receptief naar productief

Horen, zien en schrijven houdt er rekening mee dat bij het verwerven van taal de receptieve fase vooraf gaat aan de productieve fase. De duur van de receptieve fase verschilt per kind. De leerling moet gelegenheid krijgen om de taal te beluisteren en te gebruiken door allerlei taalspelletjes te spelen, door aan de slag te gaan met interactieve werkvormen en spelvormen. Als een leerling zich veilig voelt, zal hij al snel spontaan reageren en de aangeboden woorden gaan nazeggen en uit zichzelf iets vertellen. Dwing een kind nooit tot spreken!

De didactische opbouw bij het leren van woorden in HZS is gebaseerd op de volgende stappen:

NT2-stappen	
1 Receptief mondeling	kijken - luisteren - aanwijzen kijken - aanwijzen - kiezen en kleuren
2 Receptief schriftelijk	kijken - luisteren - lezen
3 Reproductief mondeling en schriftelijk	nazeggen, overschrijven taalspelletjes spelen
4 Productief mondeling	zeggen en samen mondeling oefenen taalspelletjes spelen
5 Productief schriftelijk	schrijven

⁴ Meer over 'Doordacht Lesgeven' vindt u terug in de Bazalt-uitgave 'Passie en kracht in schoolontwikkeling'

Het productief mondeling oefenen gebeurt ook via de spelmaterialen die bij Horen, zien en schrijven horen en via overige spelvormen. Het memory- en lottospel zijn voor beginnende NT2-leerlingen het eenvoudigst. Vanaf niveau 2 kunnen ook andere spelletjes aangeleerd worden (zoals kwartetten), omdat de leerling dan voldoende woordkennis heeft om met andere leerlingen te kunnen communiceren.

De leerkracht leert de spelwijzen aan, zegt het woord, luistert naar de uitspraak en corrigeert (waar nodig) spelenderwijs de uitspraak van de leerlingen. Een uitgebreid overzicht van spelvormen vindt u in bijlage 12 op de leerkracht-cd. Bij deze spelvormen kunt u gebruik maken van de woordkaarten op A5-formaat. Deze woordkaarten zijn te vinden als bijlage 7 op de leerkracht-cd. U kunt de woordkaarten printen of op het digitale schoolbord tonen voor instructie, herhaling en het groepsgevoel benoemen van de meervoudsvormen.

Het productief schriftelijk werken (stap 5) wordt in niveau 2, 3 en 4 geoefend via het erbij bedenken en schrijven van woordjes, het maken van een woordveld en het schrijven van een kort verhaaltje (alleen in niveau 4).

3.3 Samenwerkingsactiviteiten

Horen, zien en schrijven biedt veel mogelijkheden tot samenwerken. Veel oefeningen in de werkboekjes kunnen de leerlingen samen maken. Ook bij de spelletjes wordt samengewerkt. Het werken in tweetallen biedt zowel cognitieve als sociaal-emotionele voordelen:

- Door samen mondeling te oefenen, krijgen leerlingen de gelegenheid meerdere keren de stof te herhalen, waardoor deze beter beklijft.
- Samen iets leren is stimulerend: je kunt elkaar dingen uitleggen, elkaar steunen en motiveren.
- In veel gevallen vormen samenwerkingsopdrachten een goede manier om leerlingen met elkaar in contact te brengen.

We raden u daarom aan leerlingen dagelijks te laten samenwerken, indien dat mogelijk is.

3.4 Relatie tussen instructie geven en oefenen

Horen, zien en schrijven is een oefenprogramma. Het is dus een beperkt onderdeel van een breder leerproces. Voordat de leerling gaat oefenen is er altijd een introductie van het onderwerp en de woordenschat nodig, en een instructie door de leerkracht. Daarbij zijn twee zaken van belang: de planning en de manier van introduceren.

- *Een goede planning:*

De instructie en de verwerking mogen niet te ver uit elkaar liggen. De verwerking van leerstof is namelijk het meest effectief als deze direct volgt op de instructie van de mondeling aangeboden stof. Om alles soepel te laten verlopen kunt u een weekplanning maken, die de leerling ook in zijn map kan bewaren. Gebruik daarbij bijvoorbeeld het overzicht voor de leerling (zie bijlage 16 op de leerkracht-cd). Een voorbeeld van een weekplanning vindt u in bijlage 20 op deze cd.

- *Een goede manier om een onderwerp en nieuwe woorden te introduceren:*

In het Startboekje is de werkvorm 'De verteltafel' opgenomen. De leerlingen zitten daarbij rond een tafel waarop materialen zijn uitgestald. Door deze werkwijze wordt de stap van concreet (het voorwerp) naar abstract (een plaatje + woord) gemaakt. Bij alle werkboekjes van HZS en ook bij het aanbod van Mondeling Nederlands is deze wijze van introduceren aan te bevelen.

3.5 Auditief en visueel materiaal

Horen, zien en schrijven is een verwerkingsprogramma van mondeling taalaanbod. Door het terugluisteren van de aangeboden woorden op de cd, het bekijken van de plaatjes en praatplaten, het lezen van de verhalen en het schrijven van de woorden, wordt de taal gaandeweg geleerd. De combinatie van beeld, tekst en geluid is een waardevol didactisch middel bij taalverwerving. Het één ondersteunt het ander. Voor veel woorden geldt immers dat je moet weten hoe ze klinken voordat je ze kunt lezen. Luisteren naar klanken in woorden is ook een

voorwaarde om de taal goed te leren verstaan. Zeker voor leerlingen die nog niet bekend zijn met het Nederlandse klanksysteem is dit essentieel.

HZS bevat daarom een speciaal werkboekje voor luister- en uitspraakoefeningen: Zeg maar na! Dit boekje plus cd met uitspraakoefeningen is speciaal ontwikkeld voor het luisteren naar de uitspraak van klanken in Nederlandse woorden, leenwoorden en leeswoorden. Leerlingen kunnen met dit werkboekje aan de slag zodra ze cijfers kennen (die leren ze in het Startboekje). Een beschrijving van de werkwijze van Zeg maar na! vindt u in de Handleiding Zeg maar na!

Zinsmelodie is taalspecifiek en soms moeilijk waar te nemen. De intonatie en de melodie van het Nederlands kunnen moeilijk zijn voor anderstalige leerlingen. Vanaf niveau 2 zijn extra luisteroefeningen gemaakt bij de werkboekjes die leerlingen helpen bij het verstaan van woorden en klanken en het horen van intonatiepatronen. Zie ook de handleiding 'Werken met de werkboekjes'.

3.6 Technische moeilijkheidsgraad van de teksten en opdrachten

De teksten en opdrachten binnen de 32 onderwerpen bevatten woorden die binnen een AVI-niveau vallen:

- Voor onderwerp 1 t/m 8 (niveau 1) geldt: AVI M3
- Voor onderwerp 9 t/m 16 (niveau 2) geldt: AVI E3
- Voor onderwerp 17 t/m 24 (niveau 3) geldt: AVI M4
- Voor onderwerp 25 t/m 32 (niveau 4) geldt: AVI E4

Omdat veel opdrachten en teksten zijn ingesproken, gaf dit ruimte om de criteria voor deze AVI-niveaus als richtlijn te zien en ze met enige flexibiliteit te hanteren.

In Horen, zien en schrijven wordt de interpunctie gehanteerd zoals die gebruikt wordt binnen de AVI-toetsen. Voor onderwerp 1 t/m 8 betekent dat het gebruik van: punt, vraagteken, komma, uitroepeteken, dubbele punt. Bij namen worden vanaf het begin hoofdletters gebruikt. Bij de andere onderwerpen (9 t/m 32) worden ook hoofdletters aan het begin van de zin gebruikt.

Niet gebruikt worden: de puntkomma, afbreekstreepjes, aanhalingstekens, tussen haakjes.

In alle teksten begint een nieuwe zin steeds op een nieuwe regel.

3.7 Organisatie

Voor leraren is het belangrijk een goede oplossing te vinden voor de relatie tussen mondeling aanbod en verwerking (zie ook 3.4). De mondelinge aanbieding zal, afhankelijk van de samenstelling van de groep, op verschillende niveaus plaatsvinden. De organisatie van dit gedifferentieerde taalaanbod is terug te vinden in twee overzichten: de matrix (zie bijlage 18 op de cd) en een voorbeeld van een weekplanning (bijlage 20 op cd). Deze beide plannings kunnen als voorbeeld dienen en kunnen aangepast worden aan de eigen omstandigheden.

Maak een overzicht waarop u bijhoudt waarmee iedere leerling bezig is. Een lijst daarvoor vindt u in bijlage 17 op de cd. Werk deze lijst wekelijks bij als u de werkmappen van de leerlingen vult met materiaal waarmee de leerlingen zelfstandig gaan werken.

Voor leerlingen is het belangrijk dat ze voldoende materialen bij de hand hebben om actief bezig te blijven. Maak voor iedere leerling een map en vul deze met diverse materialen waarmee de leerling zelfstandig kan werken of samen kan werken. Neem in de leerlingenmap een overzicht voor de leerling op (zie leerkracht-cd). Zo is het voor de leerling duidelijk wat hij aan het doen is en wat er nog komt. Het kan een stimulans zijn om gemotiveerd te blijven, zeker als er weer een onderdeelje kan worden afgevinkt. Richt de klas in met de nodige NT2-materialen. Maak bijvoorbeeld een taalcircuit in uw lokaal waar de leerlingen met de opdrachten uit hun map zelfstandig kunnen werken. Zo heeft u uw handen vrij om instructie te geven aan de diverse niveaugroepen.

Horen, zien en schrijven Digitaal

Horen, zien en schrijven Digitaal is een aanvulling bij de gedrukte methode. Het biedt een extra mogelijkheid om te oefenen met de aangeboden taal. Op de computer of tablet kunnen leerlingen nieuwe woorden nog eens beluisteren en bekijken, het aanbod opnieuw inoefenen met meerkeuze- en typoefeningen of de luister-/leestekst herhalen. De leraar bepaalt welke oefeningen een leerling nodig heeft en kan ook de resultaten bekijken. In Horen, zien en schrijven Digitaal zijn ook toetsen opgenomen. Oefenen met HZS Digitaal kan overal waar een internetverbinding is, dus ook thuis.

[Bekijk een filmpje](#)

Gratis uitproberen

Wilt u Horen, zien en schrijven Digitaal gratis uitproberen? Dat kan! Vraag [hier toegang tot de demoversie](#). U kunt dan 2 maanden lang (vrijblijvend) werken met het programma. Indien u aansluitend een abonnement neemt, kunnen de gegevens die u nu invoert worden overgezet. Zo gaan er gaan geen leerlinggegevens verloren.

NB: per abonnement kunnen we 1 demo-account overzetten.

[Ja, ik wil toegang tot de demoversie](#)

Over het kind, de taal en de uitval

Tijdens de schoolloopbaan wordt het verschil tussen anderstalige leerlingen en Nederlandse leerlingen vaak groter. Anderstalige leerlingen blijven niet alleen in taal, maar ook in andere vakken steeds meer achter bij hun leeftijdsgenoten. Dit heeft consequenties voor het vervolgonderwijs: aan het eind van de basisschool gaan grote groepen anderstaligen naar lagere vormen van voortgezet onderwijs. Bovendien verlaten relatief meer anderstalige dan Nederlandse leerlingen de middelbare school (bron: CBS).

Een van de oorzaken van deze uitval is het niet of te slecht beheersen van het Nederlands. Een goede Nederlandse taalbeheersing is immers een voorwaarde voor het volgen van hogere vormen van onderwijs. Ook Nederlandse kinderen beheersen pas op twaalfjarige leeftijd het Nederlands echt. Maar terwijl zij de taal vooral buiten de school leren, in contacten met familie en vrienden, zijn anderstalige kinderen voor het leren van Nederlands voornamelijk op de school aangewezen.

Neem je school eens onder de loep. Scoren veel anderstalige leerlingen onder het landelijk gemiddelde? Hebben nieuwkomers extra begeleiding? Is er een bovenmatige verwijzing van anderstalige leerlingen naar het speciaal onderwijs? Daalt het groepsniveau?

Deze handreiking biedt een instrument om in kaart te brengen of de anderstalige leerlingen van je school voldoende Nederlands leren. Daarnaast worden oplossingsrichtingen aangegeven.

Heb je een vraag over onderwijs aan anderstalige leerlingen? Of wil je ondersteuning bij het formuleren van je taalbeleid? Neem contact op voor advies en begeleiding op maat.

I www.nt2onderwijs.nl

T 070 - 448 28 28

Kijk voor al onze NT-2 uitgaven op shop.bazalt.nl

Doelen op maat

SMART staat voor Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden. Door je doelen SMART te formuleren is duidelijk wat je wanneer wilt bereiken en op welke manier. Hieronder bieden we je voorbeelden van doelen voor taalbeleid die SMART zijn geformuleerd.

Doelen voor taalbeleid SMART geformuleerd

Je bespreekt de risicomomenten in een teamvergadering (Specifiek). Alle leraren (Acceptabel) onderkennen deze momenten en zien als voorlopige oplossing het invoeren van speciale woordenschatlessen (Meetbaar) of klanklessen in groep 1 en 2 (Meetbaar), na het volgen van een nascholingscursus (Realistisch) binnen nu en drie maanden (Tijdgebonden).

Het schoolteam:

'Twee leraren (Specifiek en Meetbaar) volgen een post-hbo-opleiding leraar Nederlands als tweede taal (Specifiek en Meetbaar). Zij dragen de opgedane kennis over tijdens bouwvergaderingen aan alle leraren (Acceptabel), waardoor deze al kleine veranderingen toepassen in hun lessen (Realistisch), gedurende de duur van de eenjarige cursus (Tijdgebonden).'

De directie:

'De school zet financiële middelen niet langer voor klassenverkleining in, maar voor de onderbouw, extra middelen, een extra leraar, extra nascholing (Specifiek en Meetbaar). Als alle leraren het hiermee eens zijn (Acceptabel). In drie maanden (Realistisch en Tijdgebonden) is de hele opzet organisatorisch rond'.

De leraar onderbouw:

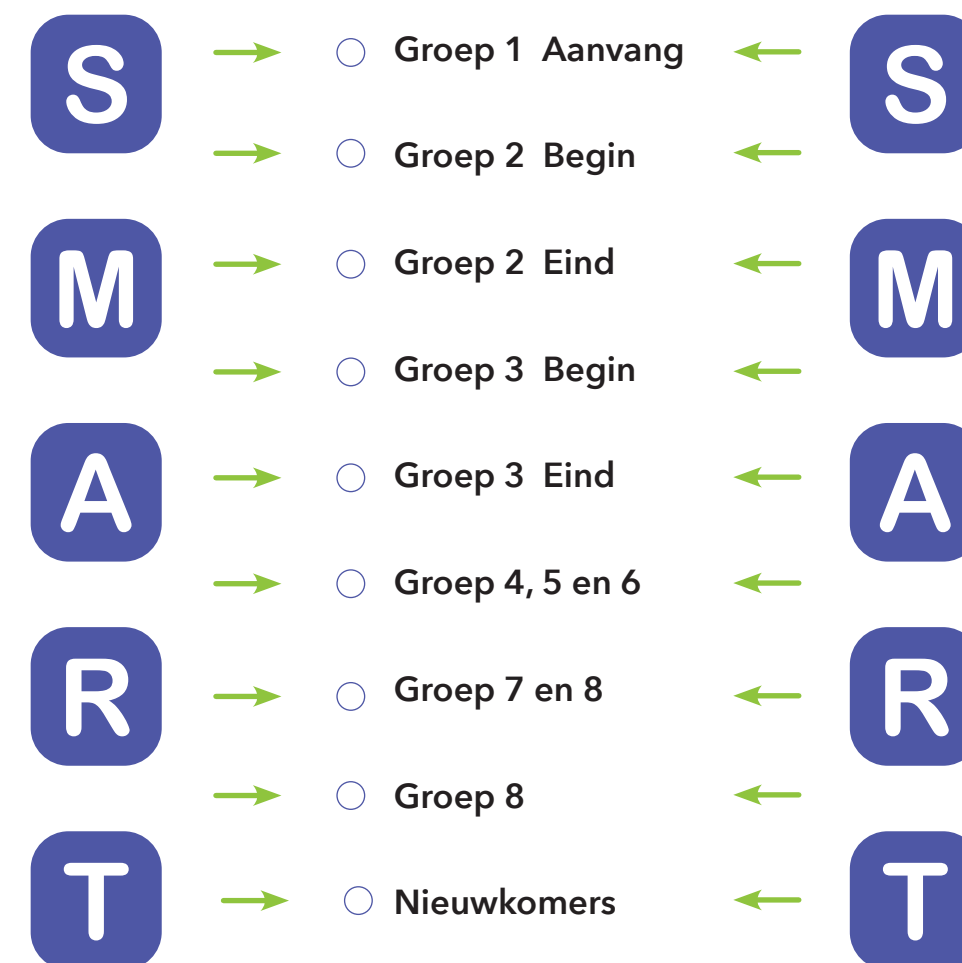
'De leraren onderbouw letten deze week op de manier van spreken: niet teveel, niet te snel en zonder verwijswoorden als *het, die, dit, erop en ernaast*. We zijn expliciet: dus in plaats van 'Leg het daar maar in' zeggen we 'Leg het boek maar in de kast' (Specifiek). Iedereen (Acceptabel) maakt een audio-opname van een instructie van een les (Meetbaar), maximaal 5 minuten (Realistisch). Volgende week beluisteren we de opnames van elkaar en geven commentaar (Tijdgebonden).'

De leraar midden- en bovenbouw:

'Elke leraar in de midden- en bovenbouw bedenkt bij een oefening uit het taalboek welke voorkennis de leerling daarvoor nodig heeft (Specifiek). Deze voorkennis geeft de leraar op papier aan de leerling, aangevuld met de uitspraak van de woorden (woordaccent), het type woord (znw., ww., bijv.nw.), het lidwoord of de vervoeging, de schrijfwijze in lettergrepen, en een betekenisomschrijving (Meetbaar). Alle leerlingen (Acceptabel) leren deze woorden, op school of thuis (Realistisch). De leraar overheert de leerlingen de volgende dag. Aan het eind van de week een snel spelletje waarin de woorden aangevuld met andere geleerde woorden uit overige lessen worden herhaald (Tijdgebonden).'

In kaart brengen hoe het staat met het leren van Nederlands door anderstalige leerlingen kan ook SMART:

Specifiek: Wie geeft de lessen Nederlands aan anderstalige leerlingen?
Meetbaar: Hoeveel uren en middelen zijn hiervoor beschikbaar?
Acceptabel: Volgen alle anderstalige leerlingen deze lessen?
Realistisch: Is de leraar hiervoor opgeleid?
Tijdgebonden: Vinden deze lessen gedurende de hele schooltijd plaats? Wanneer zijn deze lessen ingeroosterd?

Gebruiksaanwijzing

Loop samen met je collega's de risicomomenten in de school voor anderstaligen langs en beantwoord de vragen. Je krijgt inzicht waar de knelpunten voor de anderstalige leerlingen zitten. Je kunt vooraan beginnen, maar je kunt ook terug redeneren. Wie ontdekt dat leerlingen in groep 8 dramatisch laag scoren, kan er zo achter komen op welk moment de taalachterstand al begonnen is.

Alle anderstalige kinderen beleven zogenoemde risicomomenten tijdens hun schoolloopbaan:

- groep 1: binnenkomst op school;
- de overgang van groep 2 naar groep 3: het leren lezen in het Nederlands;
- vanaf groep 4/5 tot en met groep 8: begrijpend en studerend leren lezen;
- de overgang naar het voortgezet onderwijs.

Een apart risico is er voor de groep nieuwkomers, ongeacht in welke groep ze geplaatst worden.

Symptomen van onvoldoende taalbeheersing

Als de anderstalige leerlingen gewoon meedoen met het schoolprogramma, dan vallen als eerste de zogenoemde 'langzame leiders' uit. Terwijl andere leerlingen redelijk technisch kunnen lezen, hebben zij nog steeds moeite met het lezen van eenvoudige, eenlettergrepige woorden. Vanaf groep 4 vallen vervolgens ook de minder trage leiders uit, omdat ze moeite hebben met het begrijpen van teksten. Je merkt dat aan het dalende leestempo, of de lage gemiddelde scores op toetsen. Je laat onderdelen van lessen vervallen. Soms verdwijnen zelfs hele vakken van het rooster.

Neem eens een vertraagde leerling uit de bovenbouw in gedachten en loop alle risicomomenten eens terug voor deze leerling. Waar is de vertraging begonnen?

Oplossing

Het organiseren van structurele lessen Nederlands is de enige manier om uitval door onvoldoende taalbeheersing te voorkomen. Dit geldt niet alleen voor de langzame leiders maar voor alle anderstaligen, en in elke groep.

Maatregelen

Korte termijn: een inhaalrace voor de midden- en bovenbouw

- Specifieke nascholing voor een leraar onderbouw en een leraar bovenbouw.
- Het aanschaffen van boeken, opdat iedereen zich kan inlezen.

Lange termijn: een structurele leerlijn Nederlands

- Deskundigheidsbevordering van alle groepsleerkrachten (nascholing).
- Op schoolniveau een leerstoflijn Nederlands vaststellen, verdeeld over alle leerjaren (inschakelen deskundigen).

Daarna:

- Specifieke lessen Nederlands inroosteren door verlenging van de schooldag voor de middenbouw en bovenbouw of met meer huiswerk voor de leerlingen. In de onderbouw meer zelfstandig werken in hoeken realiseren.

Financiering

Je kunt financiële middelen van de gemeente en/of overheid inzetten voor extra leermiddelen of speciaal opgeleide leraren.

Kijk voor meer informatie over financieringsmogelijkheden op www.loan.nl

Groep 1 Aanvang

- Spreekt het kind Nederlands?
- Heeft het gevarieerd en veelzijdig contact met Nederlandse kinderen?
- Heeft het kind ook een vreemde taalprogramma gevolgd?
- Zitten er veel Nederlandstalige kinderen in de klas?
- Is er veel interactie met Nederlandstalige kinderen in de klas?

Ja

Er zijn relatief weinig specifieke lessen Nederlands nodig.

Nee

Specifieke lessen Nederlands zijn nodig in klanklessen en woordenschat.

Groep 2 Begin

- Aanvankelijk leesonderwijs**
- Krijgt het anderstalige kind speciale lessen Nederlands?
- Krijgt het kind woordenschatlessen?
- Onderwijs je tussen de 80-100 woorden per week?
- Krijgt het kind speciale klanklessen?
- Krijgt het kind taalgebruiklessen?

Nee

Specifieke lessen Nederlands in woordenschat, klanken, zinsbouw, vormleer en taalgebruik zijn nodig.

Eind

- Blijven er anderstalige kinderen achter?

Ja

Specifieke lessen Nederlands in woordenschat, klanken, zinsbouw, vormleer en taalgebruik zijn nodig.

Groep 3 Begin

- Leren lezen**
- Verstaat en spreekt het anderstalige kind alle Nederlandse klanken?
- Beheerst het kind ook voldoende specifieke Nederlandse woordenschat om te kunnen lezen en schrijven?
- Beheerst het kind de specifieke Nederlandse woordenschat voldoende om de leesboekjes te kunnen lezen en te begrijpen?

Nee

Vul specifieke lessen Nederlands in met: klanken, woordenschat-algemeen, woordenschat-vaktaal van het leren lezen en schrijven (zoals regel, zin, woord, bovenaan, vooraan), vaktaal van de leesboekjes (verhaalwoorden als: prinses, koning, fee, reus; geluidwoorden als: bah, krak, woef woef) zinsbouwlessen, vormleer en lessen taalgebruik.

Eind

- Kan het kind minimaal lezen op AVI E3?

Nee

Groep 4, 5 en 6

- Het begrijpend en studerend lezen van teksten bij 'taal' en zaakvakken**
NB: Een anderstalig kind moet 90 procent van de woorden in een mondelinge of schriftelijke Nederlandse tekst kennen om die tekst te kunnen begrijpen.
- Krijgt het kind specifieke Nederlandse woordenschatlessen?
- Onderwijs je tussen de 75-100 woorden per week?
- Leren de kinderen deze woorden ook actief gebruiken?
- Is de gemiddelde score van de groep op bijvoorbeeld Cito-toetsen score III?

Nee

Specifieke lessen Nederlands zijn hard nodig. Voornamelijk woordenschat: vaktaalwoorden (75-100 woorden per week, diepere woordkennis). Maar ook bijvoeglijke naamwoorden, functiewoorden, woordcombinaties, uitdrukkingen. En zinsbouw (alle zinstypen, uitgebreidere zinnen, het gebruik van *er*, *het*), vormleer (samenstellingen, werkwoordvervoeging), uitspraak (woordaccent) en taalgebruik. (Dit zijn lessen die Nederlandse kinderen niet nodig hebben.)

Groep 7 en 8

- Het begrijpend en studerend lezen van teksten bij 'taal' en zaakvakken**
- Krijgt het kind specifieke Nederlandse woordenschatlessen?
- Onderwijs je tussen de 75-100 woorden per week?
- Leren de kinderen deze woorden ook actief gebruiken?
- Is de gemiddelde score van de groep op bijvoorbeeld Cito-toetsen score III?
- Pas je teksten of vakken aan het lage niveau van taalbeheersing aan?
- Sla je moeilijke oefeningen over?
- Laat je vakken vervallen uit het curriculum?

Nee

Ja

De achterstand is echt begonnen!

Groep 8

- Beheersen de anderstalige leerlingen minimaal de kerndoelen van groep 8?
- Is er aansluiting bij het voortgezet onderwijs?

Nee

Loop de risicomomenten hierboven nog eens langs. Wanneer is de achterstand begonnen?

Nieuwkomers

- Heb je een overzicht van de vaardigheden in het Nederlands van de nieuwkomers?
- Krijgen deze kinderen extra lessen Nederlands?

Nee

Extra lessen Nederlands zijn nodig.

Een van de NT2 boeken bestellen?

Ga naar shop.bazalt.nl

Workshop of studiedag hierover?

Neem contact met ons op via dienstverlening@bazalt.nl.

Wil je meer tips en gratis
hoofdstukken ontvangen?

Meld je dan aan voor onze
e-mailings: [aanmelden](#)

